

مرحله چهارم از فرآیند بودجه ریزک در ایران - مرحله نظارت

نظارت بر بودجه که آخرین مرحله چهار کاربده و بودجه ای است عبارتست از کنترل مالی قانونی و مدیریتی نحوه اجرای بودجه مصوب و ارزیابی نتایج حاصل از اجرای آن.

اهداف نظارت

بطور کلی سه هدف اساسی بر نظارت بودجه ای است که عبارتند از:

الف) تحقیق هدفها وتأمین سیاستها ب) حفظ محدودیتها ی مالی ج) اصلاح و بهبود برنامه ها

انواع نظارت

نظارت دو نوع است : نظارت درونی نظارت برونی

در یک تعریف دیگر نظارت به سه شیوه اعمال می گردد:

۱- قبل از خرج ۲- حین خرج ۳- بعد از خرج

۱- نظارت قبل از خرج: نظارت قبل از خرج از وظایف وزارت امور اقتصادی و دارایی ست که بطور عمده از طریق ذیحسابان مستقر در دستگاههای دولتی انجام میشود مفهوم نظارت قبل از خرج آن است پیش از آنکه پرداخت صورت بگیرد، بایستی با قوانین و مقررات تطبیق شود. با این ترتیب از انجام هر گونه خرجی در صورتیکه با قوانین و مقررات مغایرت داشته باشد جلوگیری بعمل خواهد آمد.

۲- نظارت قبل و حین خرج: این نظارت بوسیله خزانه انجام می شود بطوریکه درمورد بودجه های ملی بوسیله خزانه داری کل و برای بودجه های استانی بوسیله خزانه معین انجام می شود.

۳- نظارت بعد از خرج: نظارت بعد از خرج به عهده دیوان محاسبات کشور است. طبق اصل ۵۵ قانون اساسی و قانون دیوان محاسبات کشور حساب کلیه دستگاههای دولتی مورد رسیدگی یا حسابرسی دیوان محاسبات کشور قرار میگیرد. موارد خلاف مقررات از طریق گزارش حسابرسان، به دیوان محاسبات کشور منعکس میگردد.

تقسیم بندی دیگری نیز وجود دارد:

۱- نظارت و کنترل قوه مجریه یا نظارت درونی
۲- نظارت و کنترل قوه مقننه یا کنترل بیرونی

با توجه به ماهیت کلی نظارت به دو نوع نظارت درونی و بیرونی تقسیم می شود.

۱- نظارت درونی:

نظارتی است که توسط قوه مجریه در داخل و به وسیله خودش و به منظور اطمینان از اجرای صحیح قانون صورت می گیرد. این نوع نظارت را نظارت اداری نیز می نامند. نظارت درونی به شکل نظارت مالی و نظارت عملیاتی توسط وزارت امور اقتصادی و دارایی و سازمان مدیریت و برنامه ریزی صورت می گیرد.

الف) نظارت مالی: نوع نظارت وزارت امور اقتصادی و دارایی نظارت مالی است. چنانچه در ماده ۹۰ قانون محاسبات عمومی آمده است:

(اعمال نظارت مالی بر مخارج وزارتخانه ها و موسسات دولتی و شرکت های دولتی از نظر انطباق پرداخت ها با مقررات این قانون سایر قوانین و مقررات راجع به هر نوع خرج، به عهده وزارت امور اقتصادی و دارایی است)

نظارت مالی وزارت دارایی از طریق ذیحسابان، خزانه داری و سازمان های حسابرسی وابسته به عمل می آید.

ذیحساب:

- ذیحساب ماموری است که به موجب حکم وزارت امور اقتصادی و دارایی به این سمت منصوب می شود.
- ✓ درخواست وجه و تامین اعتبار از خزانه و تایید اسناد و مدارک هزینه در مراحل تفصیلی اجرای بودجه از جمله وظایف ذیحسابان می باشد.
- ✓ تامین اعتبار از لحاظ زمانی نظارت قبل از خرج محسوب می شود. درخواست وجه و نظارتی که ذیحساب هنگام پرداخت چک در وجه ذینفع به عمل می آورد از لحاظ زمانی نظارت حین خرج است.

خزانه داری کل کشور:

خزانه داری کل زیر نظر وزارت امور اقتصادی و دارایی قرار دارد. بر اساس اصل ۵۳ قانون اساسی کلیه دریافت های دولت در حساب خزانه داری کلی نمایندگی خزانه در استان ها متمرکز می شود و همه پرداخت ها در حدود اعتبارات مصوب به موجب قانون انجام می شود.

- ✓ نظارت خزانه از لحاظ زمانی نظارت حین خرج محسوب می گردد. از طریق تهیه صورتحساب عملکرد نظارت سازمانهای حسابرسی وابسته به وزارت امور اقتصادی و دارایی انجام می گیرد.
- ✓ بر طبق ماده ۱۰۳ ق.م.ع وزارت امور اقتصادی و اداری مکلف است صورتحساب عملکرد هر سال مالی را حداکثر تا پایان آذر ماه سال بعد طبق تقسیمات و عناوین درآمد و سایر منابع تامین اعتبار و اعتبارات مندرج در قانون بودجه سال مربوطه تهیه و همراه با صورت گردش نقدی خزانه به طور همزمان یک نسخه از آن را به دیوان محاسبات و یک نسخه را به هیات وزیران تسلیم نماید. این نوع نظارت اداری پس از خرج توسط سازمانهای حسابرسی وابسته به این وزارتخانه انجام می گیرد.

(ب) نظارت عملیاتی :

نوع نظارت سازمان مدیریت و برنامه ریزی نظارت عملیاتی است چنانچه در بند ۶ ماده ۵ قانون برنامه و بودجه از جمله وظایف این سازمان به نظارت مستمر در اجرای برنامه ها و پیشرفت سالانه آنها طبق مفاد فصل نهم این قانون اشاره شده است

✓ نظارت عملیاتی سازمان مدیریت و برنامه ریزی از طریق مبادله موافقت نامه و دریافت گزارشات پیشرفت کار دستگاه های اجرایی و کمیته تخصیص اعتبار که دبیرخانه آن در این سازمان مستقر انجام می شود.

مبادله موافقت نامه: موافقت نامه یک سند مالی معتبر است که در دیوان محاسبات و سازمان بازرسی کل کشور که دو مرجع ناظر بر قوه مجریه هستند قابل استناد بوده و وسیله مناسبی برای اطلاع رسانی از آنچه در درون خود می گذرد می باشد.

✓ موافقت نامه یکی از ابزارهای نظارت قوه مجریه بوده و مبادله آن از لحاظ زمانی نظارت قبل از خرج می باشد.

گزارش پیشرفت کار: ماده ۳۵ قانون برنامه و بودجه به این امر اشاره دارد که : دستگاه های اجرایی موظفند در پیشرفت فعالیت های جاری و عمرانی مراقبت دائم به عمل آورند و منضما به ترتیبی که از طرف سازمان (منظور سازمان مدیریت و برنامه ریزی است) تعیین می شود اطلاعات لازم را به این سازمان تسلیم نمایند و کلیه تسهیلات لازم برای نظارت و ارزشیابی سازمان بر نتایج اجرای فعالیت ها و طرح ها از هر حیث فراهم سازند. این نظارت از لحاظ زمانی، نظارت حین خرج است .

کمیته تخصیص اعتبار: به استناد ماده ۳۰ قانون برنامه و بودجه کلیه اعتبارات جاری و عمرانی که در بودجه عمومی دولت به تصویب می رسد بر اساس گزارش های اجرایی بوده و پیشرفت عملیات در دوره های معین شده توسط کمیته ای مرکب از نمایندگان وزارت دارایی و سازمان مدیریت و برنامه ریزی تخصیص داده می شود.

✓ اعضای کمیته تخصیص اعتبار مرکب از رئیس سازمان مدیریت و برنامه ریزی، معاون وزارت دارایی و خزانه دار کل کشور، معاون بودجه سازمان مدیریت و برنامه ریزی و یکی از صاحب منصبان آن سازمان، مدیر کل خزانه و مدیر کل نظارت بر اجرای بودجه است. ریاست کمیته با رئیس سازمان مدیریت و برنامه ریزی می باشد .

✓ کلیه اعتبارات جاری و عمرانی بر اساس گزارش های اجرایی بودجه و پیشرفت عملیاتی دستگاه های اجرایی در دوره های معین شده توسط کمیته تخصیص اعتبار، تخصیص داده می شود.

✓ این نوع نظارت که عمدتاً دارای ابعاد عملیاتی و پیشرفت کار و نتایج حاصله از آن است به اعمال نظارت حین خرج می پردازد.

۲- نظارت بیرونی : نظارتی است که توسط سایر قوا بر قوه مجریه به منظور اطمینان از اجرای صحیح قانون بودجه صورت می گیرد . نظارت بیرونی معمولاً به دو نوع نظارت قضایی و نظارت پارلمانی تقسیم می شود.

صورت می گیرد . نظارت بیرونی معمولاً به دو نوع نظارت قضایی و نظارت پارلمانی تقسیم می شود.

(الف) نظارت قضایی : اعمال نظارت قضایی به وسیله قوای مقننه و قضاییه توسط دیوان محاسبات و سازمان بازرسی کل کشور صورت می گیرد .

کل کشور صورت می گیرد .

✓ نظارت قضایی در بودجه به وسیله قوه مقننه توسط دیوان محاسبات به عمل می آید که به لحاظ ماهیت قضایی، داشتن نوعی حسابرسی و رسیدگی مالی است .

✓ به موجب اصل ۱۷۴ قانون اساسی سازمان بازرسی کل کشور بر اساس حق نظارت قوه قضائیه نسبت به حسن جریان امور و اجرای صحیح قوانین در دستگاه های اداری زیر نظر رئیس قوه قضائیه تشکیل شده است. بنابراین نظارت قوه قضائیه بر حسن اجرای صحیح قوانین بالطبع قوانین بودجه را نیز شامل می شود .

✓ اهداف دیوان محاسبات : عبارت است از اعمال کنترل و نظارت مستمر مالی به منظور پاسداری از بیت المال از طریق:

الف -کنترل عملیات و فعالیت های مالی کلیه وزارتخانه ها، موسسات، شرکت های دولتی.

ب -بررسی و حسابرسی وجوه مصرف شده و درآمدها و سایر منابع تامین اعتبار در ارتباط با سیاست های مالی تعیین شده در بودجه.

ج -تهیه و تدوین گزارش حاوی نظرات در مورد لایحه تفریغ بودجه و ارائه آن به مجلس شورای اسلامی
✓ نظارت سازمان بازرسی کل کشور: بر اساس حق نظارت قوه قضائیه نسبت به حسن جریان امور و اجرای صحیح قوانین در دستگاه های اداری سازمانی به نام سازمان بازرسی کل کشور زیر نظر قوه قضائیه تشکیل می گردد. حدود اختیارات و وظایف این سازمان را قانون معین می کند .به طور کلی سازمان بازرسی کل کشور بر حسن اجرای قوانین نظارت داشته و تخلف، نارسایی ها و سو جریانات اداری و مالی را به مراجع ذی صلاح اعلام می دارد

(ب) نظارت پارلمانی: نظارت پارلمانی در ایران از طریق مجلس شورای اسلامی صورت می گیرد. این نظارت به منظور آگاهی از چگونگی پرداخت های دولت و استفاده از وجوه عمومی و دریافت های دولت صورت می گیرد.

۱-نظارت پارلمانی در طی سال مالی: نظارت پارلمانی در هنگام اجرای بودجه در طی سال مالی معمولاً به صورت طرح سؤال و یا استیضاح هیات وزیران و یا هر یک از وزرا انجام می شود .

۲-نظارت پارلمانی پس از پایان سال مالی:نظارت پارلمانی در پایان سال مالی از طریق رسیدگی به گزارش تفریغ بودجه اعمال می گردد. منظور از تفریغ بودجه یعنی ارائه و بررسی حسابهای دولت طبق بودجه و برنامه های مصوب .یک تفریغ بودجه مطلوب نتیجه اجرای سیاست ها، میزان قطعی وصولی ها، انجام پرداخت ها و تجزیه و تحلیل میزان موفقیت دولت در اجرای برنامه ها را نشان می دهد .

جدول خلاصه انواع نظارت بودجه ای

قلمرو نظارت	ماهیت نظارت	مقطع نظارت	مسئولین نظارت	ابزار نظارت
درونی (قوه مجریه)	مالی عملیاتی	قبل از خرج ضمن اجرای بودجه	وزارت امور اقتصادی و دارائی سازمان برنامه و بودجه	تأمین اعتبار پرداخت وجه گزارش عملیاتی - تخصیص
برونی (قوه مقننه)	قضائی پارلمانی	ضمن اجرای بودجه پس از اجرای بودجه	دیوان محاسبات مجلس شورای اسلامی	اسناد و صورت حساب ها گزارش تفریغ بودجه

تفریغ بودجه چیست؟

در اصل ۵۵ قانون اساسی آمده است که دیوان محاسبات، حساب‌ها و اسناد و مدارک مربوط را برابر قانون جمع آوری و گزارش تفریغ بودجه هر سال را به انضمام نظرات خود به مجلس شورای اسلامی تحویل می‌دهد. این گزارش باید در دسترس عموم گذاشته شود.

به موجب این اصل، تهیه گزارش تفریغ بودجه به عهده دیوان محاسبات کشور است. در حالی که قبل از انقلاب و تصویب قانون اساسی در ۱۳۵۷ تفریغ بودجه در قانون اساسی جایگاهی نداشت و وزارت دارایی مکلف بود لایحه تفریغ بودجه هر سال مالی را تا پایان آذر ماه سال بعد تهیه و به دیوان ارسال کند. دیوان نیز مکلف بود ظرف سه ماه لایحه مزبور را رسیدگی کرده و عین لایحه را همراه نظرات خود به دارایی برگرداند تا وزارت مزبور ظرف یک ماه؛ لایحه تفریغ بودجه را به مجلس شورای ملی تقدیم کند. پس از آن و محاسبات یک دوره مالی تسویه و تفریغ می‌شد. اولین لایحه تفریغ بودجه در سال ۱۳۳۶ و آخرین آن مربوط به ۱۳۵۲ است.

عدم تهیه حساب نهایی در بسیاری از وزارتخانه‌ها و موسسات دولتی بویژه ترازنامه و حساب سود و زیان در شرکت‌های دولتی، عدم آگاهی و یا بی‌توجهی به قوانین و مقررات مالی و اهمیت و ارزش آن، انتخاب برخی افراد غیر متخصص و با مدیریت ضعیف در رأس برخی از دستگاه‌های اجرایی و ذی حسابی‌ها، گماردن افراد ناوارد در کادر مالی ذیحساب که عملاً قادر به انجام کارهای روزمره نبودند، کمبود کادر دیوان محاسبات در جهت رسیدگی سریع به حسابها و عدم تهیه و تصویب قانون بودجه کل کشور به صورت برنامه‌ای و منظم که نهایتاً تهیه تفریغ بودجه را با مشکل روبرو می‌کرد باعث شده بود که گزارش تفریغ بودجه چندان جدی گرفته نشود.

قانون تفریغ بودجه، پس از انقلاب در تاریخ ۶۵/۴/۲۲ و آیین نامه اجرایی آن در تاریخ ۶۶/۲/۱۳ تصویب شد. قبل از تصویب شد. پس از آن مقرر شد دولت و دیوان محاسبات برای به هنگام کردن گزارش تفریغ بودجه از سال ۱۳۶۱ به بعد با هر تعداد دستگاه‌هایی که حساب نهایی و صورتهای مالی خود را تنظیم کرده‌اند، صورت حساب عملکرد سالانه و گزارش تفریغ بودجه تهیه شود.

گزارش جامع و کامل تفریغ بودجه در صورتی امکان دارد که حساب دستگاه‌های اجرایی به موقع تهیه و به مراجع ذی‌ربط ارسال شود. با تصویب ماده ۲ قانون تفریغ بودجه سال‌های پس از انقلاب، بر به هنگام کردن حساب‌ها تاکید شد و وزارتخانه‌ها و موسسات دولتی مکلف شدند صورت حساب دریافت و پرداخت هر ماه را تا

آخر ماه بعد و حساب نهایی هر سال را حداکثر تا پایان خرداد ماه سال بعد و شرکت‌های دولتی، نهادهای انقلاب اسلامی و سایر دستگاه‌هایی که به نحوی از انحا از بودجه کل کشور استفاده می‌کنند، طبق مقررات و در غیر این صورت حساب نهایی هر سال را حداکثر تا پایان تیرماه سال بعد تسلیم کنند.

گزارش صورت حساب عملکرد هر سال مالی باید توسط وزارت دارایی حداکثر تا پایان آذر ماه سال بعد متضمن صورت ارقام قطعی درآمدهای وصول شده و هزینه‌های انجام یافته طبق تقسیمات و عناوین درآمد و سایر منابع تأمین اعتبار و اعتبارات مندرج در قانون بودجه سال مربوط تهیه شده و همراه با صورت گردش نقدی خزانه حاوی صورت حسابهای دریافت‌های خزانه و پرداخت‌های خزانه به طور همزمان یک نسخه به دیوان محاسبات کشور و یک نسخه به هیات وزیران تسلیم می‌شود.

دیوان محاسبات نیز مکلف است مطابق اصل ۵۵ قانون اساسی با بررسی حساب‌ها و اسناد و مدارک و تطبیق با صورت حساب عملکرد سالانه بودجه کل کشور نسبت به تهیه تفریغ بودجه سالانه اقدام و هر سال گزارش تفریغ بودجه سال قبل را به انضمام نظرات خود به مجلس تقدیم کند و هر نوع تخلف را رسیدگی و به هیاتهای مستشاری ارجاع کند.

- ✓ تفریغ بودجه نتیجه نهایی نظارت بعد از خرج است.
- ✓ تفریغ بودجه بررسی سرنوشت هر ریال در آمد کشور در مجرای که برای خرج آن پیش بینی شده می‌باشد.
- ✓ در برداشت عملی، تفریغ بودجه یعنی اعلام این که بودجه مصوب مطابق با مفاد قانون بودجه مصوب اجرا شده است، ارقام قطعی درآمدها وصول شده اند، هزینه‌های پیش بینی شده در محل خود به صورت قطعی و به میزان اعتبار مقرر جذب شده اند و صحت آنها مورد تایید دیوان محاسبات است .
- ✓ تفریغ بودجه اینه تمام نمای تحقق بودجه است.
- ✓ "تفریغ" از نظر لغوی یعنی فارغ ساختن و تفریغ بودجه در اصطلاح مالی، فراغت از بودجه و یا نتیجه اجرای بودجه است.

- ✓ تفریغ بودجه، نتیجه نهایی نظارت بعد از خرج است.
- ✓ تفریغ بودجه، یک نوع حسابرسی کلی عملیات مالی دولت است.
- ✓ تفریغ بودجه، نشانگر درجه تطبیق یا عدم تطابق عملیات انجام شده توسط دولت بر مبنای محاسبات پیش‌بینی شده است.

- ✓ تفریغ بودجه، نظارت قوه مقننه نسبت به دخل و خرج کشور است.
- ✓ تفریغ بودجه، بررسی سرنوشت هر ریال در آمد کشور در مجرای است که برای خرج آن پیش بینی شده است.

✓ مجلس شورای اسلامی برای تأمین نیازهای مردم به عنوان وکیل آنها به دولت مأموریت می‌دهد قانون بودجه کل کشور را مطابق با مقررات مربوط اجرا کند. مأمور باید گزارش کار خود را تحت عنوان صورت حساب عملکرد بودجه سالانه کشور که همان عملکرد مالی دولت است، به دیوان محاسبات کشور و هیات وزیران ارسال کند و دیوان محاسبات نیز به عنوان عامل کنترل کننده مجلس شورای اسلامی، گزارش تفریغ بودجه را به مجلس تقدیم می‌کند.

- ✓ می‌توان تفریغ بودجه را به صورت عملیاتی این گونه تعریف کرد:

تفریح بودجه به فرآیند تسویه بودجه از طریق تطبیق اطلاعات صورت حساب عملکرد تهیه شده توسط وزارت امور اقتصادی و دارایی با اطلاعات تهیه شده توسط دیوان محاسبات کشور و تجزیه و تحلیل نتایج حاصل از آن اطلاق می‌شود.

بنابراین تعریف، گزارش تفریح بودجه به صورت عملیاتی عبارت است از گزارش یافته‌های ناشی از فرآیند تسویه بودجه و نظرات دیوان محاسبات کشور در خصوص اجرای بودجه.

اهداف تفریح بودجه

- ۱ - کنترل دقیق اعتبارات اعطائی به دستگاههای اجرائی نسبت به هزینه های انجام شده
- ۲ - دریافت مفاصا حساب از مجلس توسط دولت برای سال بودجه مورد عمل
- ۳ - استفاده در برنامه‌ریزی‌های آینده
- ۴ - شناخت کامل نسبت به دستگاه بودجه‌ای و مدیریت دستگاهها و در صورت لزوم جابجائی عمده و اساسی در اعتبارات امور، فصل و برنامه
- ۵ - شناخت کارآیی دستگاهها در رابطه با عملیات اجرائی و مقایسه آن با اعتبارات مصرف شده
- ۶ - انطباق و مقایسه هزینه ها و درآمدها با سیاست ها و اهداف پیش بینی شده در کشور
- ۷ - شناخت کامل مدیریت ها در دستگاههای اجرائی، کمبودها و یافتن لزوم جابجائی و چگونگی ارائه خدمات توسط دستگاهها و شناسائی نقاط ضعف و قدرت مجریان امور
- ۸ - شناختن تداخل وظایف دستگاههایی که کارهای مشابهی را انجام می دهند و انعکاس آن به مراجع ذیربط جهت تصمیم گیری
- ۹ - تحویل کار به افراد متخصص و کاردان
- ۱۰ - مجلس شورای اسلامی با ملاحظه گزارش تفریح بودجه توسط دیوان محاسبات، باید مطمئن شود که وجوهی را که طبق قانون بودجه در اختیار دستگاههای دولتی قرار می دهد، به نحو مطلوب مصرف شده است.

ساختار گزارش تفریح بودجه

گزارش تفریح بودجه کل کشور در چندین جلد تهیه می‌شود و شامل قسمت‌های زیر است:

- ۱ - گزارش تفریح تبصره‌های قانون بودجه کل کشور
 - ۲ - گزارش تفریح قسمت‌های مختلف قانون بودجه
 - ۳ - گزارش تفریح بودجه دستگاهی به تفکیک سازمان‌های اصلی و دستگاههای تابعه و وزارتخانه‌ها
- در گزارش تفریح بودجه دستگاهی، عملکرد دستگاههای اجرایی استفاده کننده از بودجه کل کشور به تفکیک مورد مذاقه قرار می‌گیرد و ضمن تبیین میزان توفیق دستگاههای مزبور در دستیابی به اهداف بودجه‌ای (در قالب آمار، اطلاعات، جداول و نمودارها)، گزارش‌های حسابرسی مرتبط با هر دستگاه که در آن موارد واخواهی و یا اظهار نظر و پیشنهاد با اهمیتی وجود داشته باشد، به عنوان معیار سنجش عملکرد آورده شده است.

مباحث مندرج در گزارش تفریح هر دستگاه از بخشهای زیر تشکیل شده است:

- الف - مقدمه، اهداف و وظایف سازمان اصلی
- ب - گزارش تفریح تبصره‌های خاص سازمان اصلی
منظور از تبصره‌های خاص، تبصره‌هایی است که در آن عنوان دستگاه اصلی و یا دستگاههای زیر مجموعه ذکر شده باشد.
- پ - گزارش تفریح دریافت‌ها و گزارشهای حسابرسی موجود، شامل اطلاعات تفریح دریافت‌ها و گزارشهای حسابرسی است.
- ت - گزارش تفریح اعتبارات و گزارشات حسابرسی موجود، شامل اطلاعات تفریح اعتبارات و گزارشهای حسابرسی است.
- ث - گزارش تفریح اقلام سنواتی و گزارشات حسابرسی موجود، شامل اطلاعات تفریح اقلام سنواتی و گزارشهای حسابرسی.
- ج - گزارش تفریح بودجه شرکت‌ها و گزارشات حسابرسی، شامل اطلاعات تفریح بودجه شرکت‌ها در قالب جداول خلاصه وضعیت بودجه و منابع و مصارف و گزارشهای حسابرسی
- چ - سایر موارد در قالب تحلیل‌های آماری، نمودارها و ...

گزارش تفریح بودجه استانی

از سال ۱۳۷۸ و به منظور ارائه تفصیلی‌تر اطلاعات تفریح بودجه، گزارش تفریح بودجه به صورت استانی نیز در دستور کار دیوان محاسبات کشور قرار گرفت و برای اولین بار در همان سال گزارش تفریح بودجه سال ۱۳۷۶ به صورت استانی تهیه شد و در سالهای بعد نیز این روند به طور پیوسته ادامه یافت.

محتوای گزارش تفریح بودجه:

یک گزارش تفریح بودجه باید حداقل حاوی اطلاعات زیر باشد.

۱- محدوده رسیدگی:

در مقدمه گزارش تفریح بودجه بایستی ابعاد و محدوده رسیدگی دیوان محاسبات کشور به حسابهای سازمان های دولتی که نتایج عملکرد مالی آنها در گزارش تفریح بودجه درج شده است، روشن گردد.

۲- ویژگی های صورتحساب عملکرد سالانه بودجه کل کشور :

صورتحساب عملکرد سالانه بودجه کل کشور منبع اصلی تهیه گزارش تفریح بودجه می باشد، لذا خصوصیات صورتحساب مذکور که توسط دولت تهیه شده است بایستی در گزارش منعکس گردد.

۳- رعایت اصل کنترل بودجه ای:

در گزارش تفریح بودجه بایستی بر اساس اصل افشای حقایق، در مورد مصرف اعتبارات مصوب تخصیص یافته دستگاه های دولتی در قالب تقسیمات، عناوین و طبقه بندی های بودجه ای و مفاد موافقت نامه های متبادله بین دستگاه های اجرایی و سازمان مدیریت و برنامه ریزی اظهار نظر شود.

۴- مصرف صحیح هر یک از وجوه دولتی:

با رعایت اصل لزوم نگهداری حسابهای مستقل برای وجوه دولتی. دیوان محاسبات کشور با استفاده از گزارش حسابرسی حسابرسان خود با بررسی سیستم حسابداری دستگاه های دولتی بایستی از گزارش تفریغ بودجه منعکس نماید.

۵- رعایت قوانین و مقررات :

اعتبارات مصوب تخصیص یافته دستگاه های دولتی که به نحوی از انحا از بودجه کل کشور استفاده می نمایند بایستی با رعایت قوانین و مقررات مالی و محاسباتی مصرف شود. تخلف دستگاه های دولتی از قوانین و مقررات حاکم بر مصرف وجوه دولتی بایستی به نحوی جمع آوری ، طبقه بندی و ریشه یابی گردد که در موقع ارائه آن در قالب گزارش تفریغ بودجه پاسخگوی سئوالات باشد.

۶- اعتبارات خارج از شمول قانون محاسبات عمومی :

بخشی از اعتبارات بودجه سالانه دولت به موجب مجوزهای قانونی بدون رعایت قانون محاسبات عمومی و سایر مقررات عمومی دولتی مصرف می شود نحوه مصرف این قبیل اعتبارات علت استفاده دولتی و آثار جانبی مثبت و منفی اعتبارات مورد بحث بایستی در گزارش تفریغ بودجه منعکس گردد.

۷- مقایسه درآمدهای واقعی با درآمدهای پیش بینی شده :

در رابطه با وصول صحیح و به موقع درآمدها و همچنین رعایت اصل تمرکز عایدات در حسابهای خزانه کل در اصل ۵۳ قانون اساسی جمهوری اسلامی مورد تاکید قرار گرفته است و می بایست در گزارش تفریغ بودجه اظهار نظر و موارد خلاف منعکس گردد.

۸- پرداخت های غیر قطعی جاری و سنواتی :

نسبت پرداخت های غیرقطعی سال مورد عمل بودجه به کل اعتبارات سالانه در گزارش تفریغ بودجه منعکس گردد و در خصوص تناسب یا عدم تناسب آن با پرداخت های قطعی اظهار نظر شود.

۹- وضعیت شرکت های دولتی :

در گزارش تفریغ بودجه نسبت به وضعیت مالی شرکت های دولتی و کاهش یا افزایش درآمدهای آنها اظهار نظر شود و نظرات دیوان محاسبات کشور در مورد عملکرد شرکت های دولتی مورد بحث منعکس گردد.

وظایف دستگاه های اجرایی در پایان سال مالی

در پایان هر سال مالی دستگاه های اجرایی باید درآمدها و اعتبارات، هزینه های قطعی و غیر قطعی خود را در قالب فرم های تفریغ بودجه که در ذیل به برخی از آنها اشاره می شود گزارش نماید.

طیقه بندی ها بودجه

با توجه به نقش بودجه در دولتهای امروزی و وظایف و سיעی که دولتها در جوامع حاضر پذیرفته اند و بویژه رسالتی که دولتها در کشورهای عقب مانده جهان سوم برای تامین رشد اقتصادی و تضمین ثبات اقتصادی پیدا کرده اند بودجه باید بتواند آئینه تمام نمای عملیات دولت باشد و برای مالیات دهندگان روشن کند که فواید دولت برای کدام امور و وظایف مصرف می شود و چه نیازهائی را از مردم ارضاء خواهد کرد. و این آگاهی حق مسلم مردم است . این هدف حاصل نمی شود مگر با طبقه بندی ارقام بودجه از ابعاد مختلف. این طبقه

بندی ها زائیده بودجه بندی بشکل نوین است و آنها به موازات افزایش نقش بودجه تکامل پیدا کرده و ابعاد جدیدی یافته اند. زمانی که نقش بودجه کنترل مالی بود، طبقه بندی مواد هزینه مطرح شد. وقتی که بهبود مدیریت هدف بودجه نویسی تلقی شد طبقه بندی عملیاتی پدید آمد و هنگامی که بودجه بندی با برنامه ریزی اقتصادی ملازم شد طبقه بندی اقتصادی مطرح گردید و بدین ترتیب نیاز های گوناگون تکامل طبقه بندی بودجه را موجب گردیده است.

اهداف طبقه بندی

اهداف کلی طبقه بندی ها عبارتند از:

۱- تسهیل برنامه ریزی و تصمیم گیری و سیاست گذاری

بودجه به شکل نوین آن یک امر برنامه ریزی است. و با ارتباطی که با برنامه های بلند مدت اقتصادی پیدا می کند، کلیه سیاستهای اجتماعی و اقتصادی کوتاه مدت و بلند مدت را از بعد مالی منعکس می کند و به عنوان ابزاری قرار می گیرد که تصمیم گیران کشور اعم از مقامات مجری بودجه، سطوح مالی قوه مجریه و نمایندگان مردم دو قوه قانون گذاری نتوانند با بررسی و تجزیه و تحلیل آن سیاستهای لازم را طراحی و تصمیمات لازم را اتخاذ کنند. این امر بدون طبقه بندیهای بودجه ای امکان پذیر نیست زیرا که امر طبقه بندی اهمیت و اولویت برنامه ها و عملیات دولت و نیز نقش هر کدام از اقلام درآمد و هزینه را مشخص کرده و مقایسه آنها را امکان پذیر می سازد.

۲- بهبود مدیریت

مجریان برنامه های دولت برای اجرای هر چه کار آمد تر آنها باید از یک طرف منابع و امکانات در اختیار و از طرف دیگر حجم وظایف و مسئولیت هایی را که بر عهده دارند بشناسند و این آگاهی باعث می شود که هر کدام به نوبه خود با صرف حداقل هزینه حداکثر بازدهی را بدست آورند و یا همان مفهوم بهبود مدیریت است. طبقه بندی بودجه ای در ستون درآمدها، منابع و در ستون هزینه ها، ضرورتها و نیازمندیها را مشخص می کند.

۳- امکان تجزیه و تحلیل آثار اقتصادی عملیات دولت

با توجه به نقشی که دولتهای امروزی در تثبیت و توسعه اقتصادی مخصوصاً در کشورهای جهان سوم برعهده گرفته اند، بودجه بعنوان ابزار سیاستگزاری مالی و اقتصادی کوتاه مدت و بلند مدت ایفای این نقش دولت را تضمین می کند. اطلاعات مندرج در بودجه در پرتو طبقه بندی های مشخص دولت را قادر می سازد با تجزیه و تحلیل آثار اقتصادی عملیات خود با دورانهای اقتصادی پیش بینی نشده برخورد کند برای تحقق اهداف اقتصادی دولت تحلیل ارتباط میان درآمدها و هزینه های بودجه با درآمد ملی، تولید ملی، تشکیل سرمایه، توزیع درآمد و وضع اشتغال لازم است.

۴- امکان نظارت بر عملیات دولت

بودجه یک ابزار نظارت است و در عین حال که معیارهای مالی مشخص را برای اجرای برنامه ها مقرر می کند این امکان را فراهم می آورد که مراجع نظارت با مقایسه میزان منابع مصروفه و پیشرفت عملیات

اجرای برنامه‌ها را ارزیابی کرده و نظارت موثر بر آنها اعمال نماید. این نظارت خواه در محدوده دستگاه و خواه در چهار چوب دولت و خواه در قلمرو قوه مقننه با توسل به طبقه بندی های بودجه ای امکان پذیر است.

تعداد پنج نوع طبقه بندی بودجه ای عبارتند از:

- طبقه بندی درآمدها
- طبقه بندی محاسباتی (مواد هزینه)
- طبقه بندی سازمانی
- طبقه بندی عملیاتی
- طبقه بندی اقتصادی

طبقه بندی درآمدها در بودجه ایران

درآمدهای بودجه کل کشور از سه بعد طبقه بندی شده اند.

در بعد **اول** به ۳ قسمت تقسیم شده است:

۳- درآمدهای شرکتهای دولتی

۲- درآمدهای اختصاصی

۱- درآمدهای عمومی

درآمدهای عمومی:

درآمد عمومی عبارت است از درآمدهای وزارتخانه‌ها و موسسات دولتی و مالیات و سود سهام شرکتهای دولتی و درآمد حاصل از انحصارات و مالکیت دولت و سایر درآمدهائی که در قانون بودجه کل کشور تحت عنوان درآمد عمومی منظور می شود.

اصولاً " کلیه درآمدهای دولت و دستگاه های اجرائی دولت از هر نوع که باشند (شامل هفت بخش) در صورتی که بر اساس مجوزهای خاص (تبصره های قانون بودجه) برای مصارف خاص اختصاص نیافته باشند جزو درآمد عمومی تلقی می شوند و در قانون بودجه کل کشور هر سال، معمولاً " درآمد نفت و گاز بالاترین رقم درآمد عمومی را تشکیل می دهد و درآمدهای مالیاتی در درجه دوم قرار دارد.

نظر به اینکه درآمد عمومی متعلق به دولت (نه دستگاه های وصل کننده آن) است. ارتباط مستقیمی بین وصول و مصرف آن وجود ندارد. بلکه بر اساس اصل تمرکز عایدات کلیه درآمدها به خزانه واریز می شود و هر دستگاه (بدون توجه به سهم وصول خود) در حدود اعتبارات مصرف و با رعایت مقررات مالی و موازین قانونی از آن برداشت می کند. بنابراین مصرف درآمد عمومی تابع قانون محاسبات عمومی، قانون برنامه و بودجه، قانون بودجه سالانه کل کشورها بر قوانین و مقررات عمومی و مالی دولت می باشد، مگر در موارد استثنائی که قانون خاصی مصرف بخشی از درآمدهای عمومی را از شمول قانون محاسبات عمومی مستثنی کرده باشد.

درآمدهای اختصاصی:

طبق ماده ۱۴ قانون محاسبات عمومی درآمد اختصاصی عبارت است از درآمدهائی که به موجب قانون برای مصرف یا مصارف خاص در بودجه کل کشور تحت عنوان درآمد اختصاصی منظور می گردد. در حال حاضر

درآمدهای اختصاصی در بودجه کل کشور وجود دارد ولی نسبت آن به کل درآمدها ناچیز می باشد. قسمت قابل توجهی از حجم درآمدهای اختصاصی حق بیمه دریافتی توسط صندوق تامین اجتماعی و درآمدهای متفرقه است که در بخش پنجم درآمدهای بودجه منظور می شوند. قسمت دیگری از درآمدهای اختصاصی به درآمدهای حاصل از فروش خدمات توسط سازمانهای دولتی مربوط می گردد.

مصرف درآمدهای اختصاصی بر اساس بودجه مصوب جز در مواردی که در قانون محاسبات عمومی برای آنها تعیین تکلیف شده باشد تابع مقررات قانونی خاص خود است و در صورت فقدان مقررات خاص درآمدهای مزبور طبق قوانین و مقررات عمومی دولت قابل مصرف خواهد بود.

درآمدهای شرکتهای دولتی:

بر اساس مفاد ماده ۱۵ قانون محاسبات عمومی درآمد شرکتهای دولتی عبارت است از درآمدهائی که در قبال ارائه خدمت و با فروش کالا و سایر فعالیتها که شرکتهای مذکور به موجب قوانین و مقررات مجاز به انجام آنها هستند عاید آن شرکتهای می گردد. طبق ماده ۱۶ همان قانون سایر منابع تامین اعتبار شرکتهای دولتی عبارت است از منابعی که شرکتهای مزبور تحت عنوان کمک دولت وام، استفاده از ذخایر، کاهش سرمایه در گردش و یا عناوین ها به موجب قانون، مجاز به منظور کردن آن در بودجه های خود هستند. درآمدهای شرکتهای دولتی که بخش اعظمی از دریافتهای دولت را تشکیل میدهد. از نظر رعایت اصل جامعیت و وحدت بودجه در قانون بودجه کل کشور و خارج از ردیف بودجه عمومی دولت پیش بینی میشود ولی مصرف آنها جز در مواردی که در قانون محاسبات عمومی برای آن تعیین تکلیف شده باشد تابع قانون تاسیس، اساسنامه و سایر مقررات و آیین نامه های خاص خود است.

درآمدهای شرکتهای دولتی مشمول اصل تمرکز عایدات می باشد و کلیه وصولیهای آنها باید به حسابهای خزانه واریز شود. (به جز بانکها. موسسات اعتباری و شرکتهای بیمه) لکن قانون محاسبات عمومی ایجاد تسهیلاتی را برای مصرف اعتبارات آنها توصیه نموده است تا بتواند در حدود بودجه مصوب به سهولت وجوه مورد نیاز خود را برداشت نمایند.

از بعد **دوم** درآمدهای دولت به هفت بخش و هر بخش به چند بند و هر بند به چند جزء تقسیم

میشود. بخشهای هفتگانه و بندهای مربوط به هر یک عبارتند:

بخش اول: درآمدهای مالیاتی

بخش دوم: در آمد نفت و گاز

بخش سوم: در آمد حاصل از انحصارات و مالکیت دولت

بخش چهارم: درآمدهای حاصل از خدمات و فروش کالا

بخش پنجم: حق بیمه، کمکهای دریافتی، درآمدهای انتفاعی و متفرقه

بخش ششم: اصل و بهره وام ها و سود حاصل از سرمایه گذاری دولت در داخل و خارج از کشور

بخش هفتم: سایر منابع تامین اعتبار استفاده از وامهای داخلی استفاده از وامهای خارجی بر گشتی از پر داختهای

سالهای قبل

از بعد سوم درآمدهای بودجه بر حسب دستگامهای وصول کننده درآمد طبقه بندی شده اند. در این طبقه بندی علاوه بر اینکه سهم در آمدی هر دستگاه اجرایی از مجموع درآمدهای بودجه مشخص می گردد در محور دیگری از نظر عمومی یا اختصاصی بودن آن نیز نشان داده می شود.

طبقه بندی محاسباتی (مواد هزینه)

در طبقه بندی عملیاتی هزینه ها هدف نمایانگر نوع طبقه بندی بود اما در طبقه بندی اقتصادی، نوع هزینه کرد مطرح است. طبقه بندی اقتصادی هزینه ها در مورد اعتبارات هزینه ای و اعتبارات تملک دارایی های سرمایه ای متفاوت از هم است اما هر دو دارای نظامی ۷ فصلی است.

فصول اقتصادی اعتبارات هزینه ای عبارت است از:

۱. جبران خدمات کارکنان (Emploeyes Compensation of)
۲. استفاده از کالا و خدمات (services Use of goods and)
۳. هزینه های اموال و دارایی (Interest)
۴. یارانه (Subsidies)
۵. کمک های بلاعوض (Grants)
۶. رفاه اجتماعی (Social benefits)
۷. سایر هزینه ها (Expenses Miscellaneous Other)

طبقه بندی اقتصادی هزینه های دولت بر حسب فصول هزینه و اجزای آن

۱۰۰۰۰ فصل اول - جبران خدمت کارکنان

۱۰۱۰۰ حقوق و دستمزد ۱۰۱۰۱ حقوق و دستمزد کارکنان رسمی ۱۰۱۰۲ حقوق و دستمزد کارکنان غیررسمی ۱۰۱۰۳ حقوق و دستمزد کارگران مشمول قانون کار و تامین اجتماعی ۱۰۱۰۴ حقوق و دستمزد کارکنان خارجی ۱۰۱۰۵ حقوق و دستمزد ایام مرخصی های استفاده نشده شاغلین و بازنشستگان ۱۰۱۰۶ حق التدریس در موسسات آموزشی و پژوهشی ۱۰۱۰۷ حق تحقیق در موسسات آموزشی و پژوهشی ۱۰۱۹۹ سایر حقوق و دستمزد ۱۰۲۰۰ فوق العاده ها و مزایای شغل ۱۰۲۰۱ فوق العاده شغل ۱۰۲۰۲ فوق العاده مخصوص ۱۰۲۰۳ فوق العاده سختی شرایط محیط کار ۱۰۲۰۴ فوق العاده بدی آب و هوا ۱۰۲۰۵ تفاوت تطبیق ۱۰۲۰۶ فوق العاده محرومیت از تسهیلات زندگی ۱۰۲۰۷ فوق العاده محل خدمت ۱۰۲۰۸ فوق العاده اشتغال خارج از کشور ۱۰۲۰۹ کمک هزینه عائله مندی ۱۰۲۱۰ کمک هزینه اولاد ۱۰۲۱۱ حق سرپرستی ۱۰۲۱۲ همطرازی ۱۰۲۱۳ حق جذب ۱۰۲۱۴ فوق العاده جذب مناطق محروم ۱۰۲۱۵ اضافه کار و حق کشیک ۱۰۲۱۶ پاداش طی سال کارکنان شاغل ۱۰۲۱۷ عیدی پایان سال کارکنان شاغل ۱۰۲۱۸ فوق العاده نوبت کاری ۱۰۲۱۹ حق محرومیت از مطب ۱۰۲۲۰ حق مسکن ۱۰۲۲۱ کمک های جنسی و غیرنقدی به کارکنان شاغل (به عنوان قسمتی از حقوق و مزایای قانونی آنان) ۱۰۲۹۹ سایر مزایا و فوق العاده های کارکنان شاغل ۱۰۲۲۰ حق مسکن ۱۰۲۲۱ کمک های جنسی و غیرنقدی به کارکنان شاغل (به عنوان قسمتی از حقوق و مزایای قانونی آنان) ۱۰۲۹۹ سایر مزایا و فوق العاده های کارکنان شاغل / الف.ب.

۲۰۰۰۰ فصل دوم - استفاده از کالاها و خدمات

۱۰۱۰۰ ماموریت و نقل و انتقال کارکنان ۲۰۱۰۱ هزینه سفر ۲۰۱۰۲ فوق العاده ماموریت ۲۰۱۰۳ کرایه وسایل نقلیه ۲۰۱۰۴ بهای بلیط مسافرت ۲۰۱۰۵ هزینه نقل و مکان ۲۰۱۰۶ عوارض خروج از کشور ۲۰۱۰۷ هزینه صدور و تمدید گذرنامه ۲۰۱۹۹ سایر هزینه های ماموریت و نقل مکان ۲۰۲۰۰ حمل و نقل و ارتباطات ۲۰۲۰۱ حمل کالا و ائانه دولتی ۲۰۲۰۲ بیمه کالا ۲۰۲۰۳ حقوق و عوارض گمرکی و

سود بازرگانی (حقوق ورودی) ۲۰۲۰۴ حمل و نقل نامه‌ها و امانات پستی ۲۰۲۰۵ حق اشتراک صندوق‌های پستی در داخل و خارج از کشور ۲۰۲۰۶ تلفن و فکس ۲۰۲۰۷ اجاره خطوط مخابراتی و کانال‌های ماکروویو ۲۰۲۰۸ اینترنت ۲۰۲۹۹ سایر حمل حمل و نقل و ارتباطات ۲۰۳۰۰ نگهداری و تعمیر دارایی‌های ثابت ۲۰۳۰۱ ساختمان و مستحقات ۲۰۳۰۲ ماشین‌آلات و تجهیزات (اعم از ساکن و متحرک) ۲۰۳۰۳ وسایط نقلیه ۲۰۳۹۹ سایر دارایی‌های ثابت ۲۰۴۰۰ نگهداری و تعمیر وسایل و تجهیزات اداری ۲۰۴۰۱ میز و صندلی و مبلمان ۲۰۴۰۲ ماشین حساب ۲۰۴۰۳ ماشین تحریر ۲۰۴۰۴ ماشین فتوکپی ۲۰۴۰۵ لوازم صوتی و تصویری ۲۰۴۰۶ لوازم سرمایش و گرمایش ۲۰۴۰۷ رایانه ۲۰۴۹۹ سایر وسایل اداری ۲۰۵۰۰ چاپ و خرید نشریات و مطبوعات ۲۰۵۰۱ چاپ نشریه و مطبوعات ۲۰۵۰۲ چاپ دفاتر و اوراق اداری ۲۰۵۰۳ چاپ آگهی‌های اداری ۲۰۵۰۴ خرید نشریات و مطبوعات ۲۰۵۰۵ خرید دفاتر و اوراق اداری ۲۰۵۹۹ سایر هزینه‌های چاپ و خرید نشریات و مطبوعات ۲۰۶۰۰ تصویربرداری و تبلیغات ۲۰۶۰۱ عکاسی ۲۰۶۰۲ فیلمبرداری ۲۰۶۰۳ هزینه خدمات تبلیغاتی مانند خطاطی و نقاشی ۲۰۶۰۴ آگهی‌های تبلیغاتی ۲۰۶۹۹ سایر هزینه‌های تبلیغاتی ۲۰۷۰۰ تشریفات ۲۰۷۰۱ هزینه پذیرایی ۲۰۷۰۲ جشن و چراغانی ۲۰۷۰۳ حق سفره ۲۰۷۹۹ سایر هزینه‌های تشریفات ۲۰۸۰۰ هزینه‌های قضایی، ثبتی و حقوقی ۲۰۸۰۱ حق الوکاله ۲۰۸۰۲ حق المشاوره ۲۰۸۰۳ هزینه‌های قضایی ۲۰۸۰۴ هزینه‌های ثبتی ۲۰۸۹۹ سایر هزینه‌های قضایی، ثبتی و حقوقی ۲۰۹۰۰ هزینه‌های بانکی ۲۰۹۰۱ خرید دسته چک ۲۰۹۰۲ خرید سفته ۲۰۹۰۳ هزینه انتقال وجوه ۲۰۹۰۴ نگهداری اسناد و اشیاء قیمتی در بانکها ۲۰۹۹۹ سایر هزینه‌های بانکی ۲۱۰۰۰ آب و برق و سوخت مصرفی ۲۱۰۰۱ آب (آشامیدنی و تصفیه نشده) و یخ ۲۱۰۰۲ سوخت‌های فسیلی (نفت سفید، بنزین، گازوئیل، گاز، نفت کوره) (سوخت خودروها و ماشین‌آلات ثابت و متحرک) ۲۱۰۰۳ برق روشنایی و صنعتی ۲۱۰۹۹ سایر هزینه‌های آب و برق و سوخت ۲۱۱۰۰ مواد و لوازم مصرف شدند ۲۱۱۰۱ مصالح ساختمانی (گچ، آجر، سیمان، آهک و ...) ۲۱۱۰۲ ابزار و یراق (کلید، قفل، دستگیره و ...) ۲۱۱۰۳ لوازم سرویس‌های بهداشتی (شیر آب، سیفون و ...) ۲۱۱۰۴ مواد شوینده (صابون، مایع دستشویی، مایع ظرفشویی، پودرهای شوینده و ...) ۲۱۱۰۵ لوازم یدکی (مربوط به وسایط نقلیه و ماشین‌آلات و تجهیزات) ۲۱۱۰۶ کاغذ و مقوا و لوازم التحریر ۲۱۱۰۷ مواد غذایی و مصرفی آبدارخانه ۲۱۱۰۸ مواد غذایی برای بیمارستانها، زندانها و اردوگاهها ۲۱۱۰۹ دارو و لوازم مصرفی پزشکی، دندانپزشکی و آزمایشگاه ۲۱۱۰۰ لوازم خواب و پوشاک ۲۱۱۹۹ سایر مواد و کالاهای مصرف شدند ۲۱۲۰۰ هزینه‌های مطالعاتی و تحقیقی ۲۱۲۰۱ حق التألیف ۲۱۲۰۲ حق الترجمة ۲۱۲۰۳ خرید کتاب، نشریات، نرم‌افزارهای رایانه‌ای، فیلم‌های ویدیویی و سایر لوازم و ابزار مشابه ۲۱۲۰۴ هزینه برگزاری سمینارها و جلسات سخنرانی و کارگاههای آموزشی ۲۱۲۹۹ سایر هزینه‌های مطالعاتی و پژوهشی ۲۱۳۰۰ حق الزحمه به اشخاص برای انجام خدمات قراردادی ۲۱۳۰۱ اجرای برنامه‌های آموزشی، مذهبی، فرهنگی و هنری ۲۱۳۰۲ شرکت در جلسات (حق حضور در جلسه) ۲۱۳۰۳ تعلیم فنون ۲۱۳۰۴ حق الزحمه پزشکی ۲۱۳۹۹ سایر ۲۱۴۰۰ حق عضویت ۲۱۴۰۱ حق عضویت در سازمانها و موسسات بین‌المللی ۲۱۴۰۲ قراردادهای و تعهدات دولت یا دستگاهها با موسسات خارجی (کمک - سهمیه) ۲۱۵۰۰ وسایل و تجهیزات نظامی ۲۱۵۰۱ خرید وسایل و تجهیزات نظامی که در عملیات تدافعی و تهاجمی مورد استفاده قرار می‌گیرند (مانند سلاح و مهمات و هواپیمای جنگی)

۳۰۰۰۰ فصل سوم - هزینه‌های اموال و دارایی

۳۰۱۰۰ سود و کارمزد وامها و تسهیلات بانکی

۳۰۱۰۱ سود و کارمزد وامهای داخلی

۳۰۱۰۲ سود و کارمزد وامهای خارجی

۳۰۱۰۳ سود اوراق مشارکت

۳۰۱۰۴ سود اسناد خزانه

۳۰۱۹۹ سود سایر اوراق بهادار

۳۰۲۰۰ اجاره و کرایه

۳۰۲۰۱ اجاره زمین و اراضی، حق الارض و بهره مالکانه

۳۰۲۰۲ اجاره ساختمان مستحقات

۳۰۲۰۳ اجاره ماشین‌آلات و تجهیزات

۳۰۲۰۴ کرایه لوازم و ابزار مختلف

۴۰۰۰۰ فصل چهارم - یارانه

- ۴۰۱۰۰ کمک زیان شرکتهای دولتی
- ۴۰۱۰۱ کمک زیان شرکتهای دولتی
- ۴۰۲۰۰ پرداخت مابه‌التفاوت قیمت کالا
- ۴۰۲۰۱ یارانه کالاهای اساسی
- ۴۰۲۰۲ یارانه کود شیمیایی
- ۴۰۲۰۳ یارانه دارو
- ۴۰۲۹۹ سایر کالاها
- ۴۰۳۰۰ پرداخت‌های انتقالی غیرسرمایه‌ای به شرکتهای دولتی و موسسات انتفاعی وابسته به دولت
- ۴۰۳۰۱ شرکتهای دولتی (مانند کمک به آموزش‌های فنی و حرفه‌ای به کارکنان)
- ۴۰۳۰۲ موسسات انتفاعی وابسته به دولت

۵۰۰۰۰ فصل پنجم - کمک‌های بلاعوض

- ۵۰۱۰۰ کمک‌های بلاعوض به دولت‌های خارجی
- ۵۰۱۰۱ سرمایه‌ای
- ۵۰۱۰۲ غیرسرمایه‌ای
- ۵۰۲۰۰ کمک بلاعوض به سازمان‌های بین‌المللی
- ۵۰۲۰۱ سرمایه‌ای
- ۵۰۲۰۲ غیرسرمایه‌ای
- ۵۰۳۰۰ کمک بلاعوض به سایر سطوح دولتی
- ۵۰۳۰۱ سرمایه‌ای
- ۵۰۳۰۲ غیرسرمایه‌ای
- ۵۰۴۰۰ کمک بلاعوض به سایر سطوح غیردولتی
- ۵۰۴۰۱ سرمایه‌ای
- ۵۰۴۰۲ غیرسرمایه‌ای

۶۰۰۰۰ فصل ششم - رفاه اجتماعی

- ۶۰۱۰۰ حق بیمه
- ۶۰۱۰۱ بیمه اجتماعی کارمندان دولت (بیمه بازنشستگی)
- ۶۰۱۰۲ بیمه درمان کارمندان دولت (بیمه عمر و بیمه درمان و تکمیلی و صدمات ناشی از حادثه)
- ۶۰۱۰۳ بیمه درمان اقشار آسیب‌پذیر
- ۶۰۱۰۴ بیمه درمان روستائیان
- ۶۰۱۰۵ بیمه درمان خویش فرمایان
- ۶۰۱۰۶ بیمه اجتماعی کارگران
- ۶۰۱۰۷ بیمه اجتماعی نیازمندان
- ۶۰۱۰۸ بیمه اجتماعی روستائیان
- ۶۰۱۰۹ بیمه درمانی کارکنان نیروهای مسلح
- ۶۰۱۱۰ بیمه درمان ایثارگران
- ۶۰۱۱۱ بیمه درمان طلاب علوم دینی
- ۶۰۲۰۰ کمک‌های رفاهی کارمندان دولت
- ۶۰۲۰۱ کمک هزینه مواد غذایی و نگهداری رستوران

- ۶۰۲۰۲ کمک هزینه بیماری و زایمان
- ۶۰۲۰۳ کمک هزینه سرویس حمل و نقل
- ۶۰۲۰۴ کمک هزینه مهد کودک
- ۶۰۲۰۵ استرداد مخارج انجام شده توسط کارکنان برای کالا و خدماتی چون دارو، پزشکی، دندانپزشکی و صورتحساب بیمارستان
- ۶۰۲۰۶ پاداش پایان خدمت بازنشستگان
- ۶۰۲۰۷ کمک به حساب پس انداز کارکنان دولت
- ۶۰۲۰۸ کمک هزینه ازدواج و فوت کارکنان شاغل
- ۶۰۲۰۹ کمک هزینه برگزاری جشن‌ها و جوایز به فرزندان کارکنان شاغل و بازنشسته
- ۶۰۲۹۹ سایر کمک‌های رفاهی کارمندان دولت (مانند هزینه مراقبت در منزل، ارائه خدمات دارویی، هزینه‌های تامین آمبولانس، تامین هزینه صندلی چرخدار، کمک به هزینه مسافرت‌های زیارتی و سیاحتی، اعطای کمک‌های جنسی و غیرنقدی به مناسبت‌های خاص) «توسط سازمان‌های حمایتی دولتی»
- ۶۰۳۰۰ کمک‌های رفاهی گروه‌های خاص
- ۶۰۳۰۱ مستمری اقشار آسیب‌پذیر
- ۶۰۳۰۲ کمک به معلولین جسمی و ذهنی
- ۶۰۳۰۳ کمک به خانواده‌های ایثارگران و خانواده معظم شهدا
- ۶۰۳۰۴ پرداخت کمک‌های موردی به اقشار آسیب‌پذیر و معلولین
- ۶۰۳۰۵ کمک به مراکز غیردولتی و خانواده‌ها برای نگهداری و توانبخشی معلولین و سالمندان
- ۶۰۳۰۶ کمک به رسیدگی و ساماندهی آسیب‌دیدگان اجتماعی
- ۶۰۳۰۷ کمک به پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی
- ۶۰۳۹۹ سایر کمک‌های رفاهی گروه‌های خاص (مانند مراقبت در منزل، ارائه خدمات دارویی، هزینه تامین آمبولانس، تامین هزینه صندلی چرخدار، کمک‌های جنسی و نقدی به آنان حسب مورد)
- ۶۰۴۰۰ کمک‌های رفاهی دانش‌آموزان و دانشجویان
- ۶۰۴۰۱ صندوق‌های رفاه دانشجویان
- ۶۰۴۰۲ کمک هزینه تغذیه دانشجویان، هنرجویان
- ۶۰۴۰۳ کمک هزینه رفت و آمد دانشجویان، هنرجویان
- ۶۰۴۰۴ کمک هزینه رفت و آمد دانش‌آموزان، هنرجویان
- ۶۰۴۰۵ هزینه‌های مربوط به اردوها و وسایل و تجهیزات و جوایز ورزشی و گردش‌های علمی
- ۶۰۴۰۶ کمک هزینه تحصیلی
- ۶۰۴۰۷ کمک به تغذیه، پوشاک و لوازم‌التحریر مورد نیاز دانش‌آموزان مناطق محروم و دانش‌آموزان استثنایی
- ۶۰۴۹۹ سایر هزینه‌های رفاهی دانش‌آموزان و دانشجویان و هنرجویان
- ۶۰۵۰۰ کمک‌های رفاهی بازنشستگان
- ۶۰۵۰۱ حقوق وظیفه و مستمری بازنشستگان و موظفین
- ۶۰۵۰۲ حق عائله‌مندی و اولاد بازنشستگان و موظفین
- ۶۰۵۰۳ افزایش حق عائله‌مندی و اولاد بازنشستگان و موظفین ۶۰ سال و بالاتر و از کارافتادگان
- ۶۰۵۰۴ پرداخت بیمه درمان مکمل بازنشستگان لشگری و کشوری
- ۶۰۵۰۵ پرداخت حق بیمه عمر و حوادث بازنشستگان لشگری و کشوری
- ۶۰۵۰۶ کمک هزینه ازدواج و فوت بازنشستگان و فرزندان آنان

- ۶۰۵۹۹ سایر کمک‌های رفاهی بازنشستگان (مانند هزینه مراقبت در منزل، ارائه خدمات دارویی، هزینه‌های تامین آمبولانس، تامین هزینه صندلی چرخدار، کمک‌های جنسی و غیرنقدي به آنان، جوایز و لوح تقدیر از آنان)
- ۶۰۶۰۰ کمک‌های رفاهی ایثارگران
- ۶۰۶۰۱ اجرای قانون حالت اشتغال برای ایثارگران مشمول
- ۶۰۶۰۲ کمک به اشتغال خانواده‌های ایثارگران
- ۶۰۶۰۳ کمک‌های موردی به خانواده‌های ایثارگران
- ۶۰۹۰۰ سایر هزینه‌های رفاه اجتماعی
- ۶۰۹۰۱ کمک هزینه ایام بیکاری، مرخصی دوران بارداری و زایمان
- ۶۰۹۰۲ هزینه کارکنان فوت شده شامل حمل جنازه، کفن و دفن و مراسم ترحیم
- ۶۰۹۰۳ کمک هزینه کاغذ، چاپ و صفاحی (مانند پایان‌نامه تحصیلی دانشجویان و امثال آن)
- ۶۰۹۹۹ سایر هزینه‌های رفاهی
- ۷۰۰۰۰ فصل هفتم - سایر هزینه‌ها**
- ۷۰۱۰۰ پرداخت‌های انتقالی به موسسات غیرانتفاعی عرضه‌کننده خدمات به خانوار
- ۷۰۲۰۰ کمک به موسسات حمایتی دولتی و غیردولتی به صورت موردی
- ۷۰۳۰۰ عوارض اجباری (مانند عوارض شهرداری)
- ۷۰۴۰۰ جرایمی که توسط یک واحد دولتی برای سطوح دیگر وضع می‌شود
- ۷۰۵۰۰ جرایم و عوارض دادگاهها
- ۷۰۶۰۰ پرداخت‌های مربوط به جبران صدمات یا لطمات ناشی از سوانح طبیعی
- ۷۰۷۰۰ پرداخت به کارکنان غیرشاغل (حقوق آماده به خدمت‌ها در سالهای بودجه و سالهای قبل، حقوق ایام تعلیق مربوط به کارکنانی که به اتهام جرم از کار برکنار شده و سپس از اتهام منتسبه برائت حاصل کرده‌اند)
- ۷۰۸۰۰ بازخرید سنوات خدمت
- ۷۰۹۰۰ پرداخت‌های جبرانی در خصوص صدمات شخصی یا ملکی وارد آمده توسط واحدهای دولتی
- ۷۱۰۰۰ پرداخت‌های انتقالی سرمایه‌ای برای تامین تمام یا بخشی از هزینه تملک دارایی‌های سرمایه‌ای
- ۷۱۱۰۰ پرداخت حق بیمه مربوط به خودرو، آتش‌سوزی، سرقت و سایر بیمه‌ها به شرکت‌های بیمه
- ۷۱۲۰۰ اعتباراتی که به غیر از بیمه عمر به صورت موردی به صورت کمک به موسسات عمومی یا اجرای طرح‌های سرمایه‌گذاری اعطا می‌شود (مانند کمک به شهرداریها)
- ۷۱۳۰۰ پرداخت دیون
- ۷۱۴۰۰ بورسیه تحصیلی به دانشجویان جهت خدمت در سازمان بورس‌دهنده
- ۷۱۵۰۰ اهداء جوایز، سکه به مناسبت‌های خاص به اشخاص و تقدیر از آنان که رابطه استخدامی با دستگاه برگزارکننده ندارند
- ۷۱۹۰۰ سایر هزینه‌ها

نکاتی در خصوص طبقه‌بندی ۷ فصلی اعتبارات هزینه‌ای:

فصل اول: جبران خدمات کارکنان

- کلیه پرداخت‌هایی است که کارفرما در قبال انجام خدمت به صورت حقوق و دستمزد به کارکنان خود پرداخت می‌نماید.
- این پرداخت‌ها شامل موارد زیر نیست:
- کارکنان شاغل در قرارداد کار حجمی مانند شرکت‌های خدماتی (در فصل دوم منظور می‌شود)
- حساب سرمایه‌ای کارکنان دولت (حساب پس‌انداز، بیمه‌های مختلف)
- حقوق و دستمزد کارکنان شاغل در پروژه‌ها و طرح‌های عمرانی (این پرداخت‌ها به قیمت تمام شده پروژه افزوده شده و در فصل هفتم اعتبارات سرمایه‌ای قرار می‌گیرد)
- هزینه ابزار و وسایل کارکنان (در فصل دوم قرار می‌گیرد)
- کارکنان شاغل در واحد مجری اداره شده از روش قیمت تمام شده (فصل پنجم حقوق می‌گیرند)
- کمک‌های تأمین اجتماعی

فصل دوم: استفاده از کالا و خدمات

این فصل شامل تمام هزینه‌های کالا و خدماتی است که برای فعالیت‌های جاری دستگاه بکار می‌رود. موارد زیر در این فصل جای نمی‌گیرند:

- کالا و خدماتی که به کارکنان یا بازنشستگان منتقل می‌شود که در فصل رفاه اجتماعی یا کمک‌های بلاعوض قرار می‌گیرند.
- ارزش کالا و خدماتی که در فرآیند تولید و ... بکار می‌روند یا در تملک دارایی‌های سرمایه‌ای استفاده می‌شوند.
- تعمیرات اساسی دارایی‌های ثابت که ماهیت دارایی را تغییر داده یا عمر آن را تثبیت نمایند.
- کالا و خدماتی که برای افزایش موجودی ذخایر یا مواد و تجهیزات است.

فصل سوم: هزینه‌های اموال و دارایی

هزینه بدهی‌های ایجاد شده در بخش عمومی دولت می‌باشد که شامل سود و کارمزد وام‌های دریافتی، سود و جایزه اوراق مشارکت و اوراق بهادار اجاره و کرایه دارایی ثابت است.

فصل چهارم: یارانه‌ها

هزینه‌های یک جنبه‌ای بدون معوض است که دولت به بنگاه‌های دولتی و خصوصی و دستگاه‌های اجرایی یا به کالا و خدمات تولید شده یا فروخته شده یا وارد شده یا صادر شده توسط شرکت‌ها پرداخت می‌نماید. در حال حاضر یارانه برای تولیدکننده یا توزیع‌کننده پرداخت می‌شود. پرداخت‌های انتقالی غیرسرمایه‌ای به شرکت‌های دولتی و در این فصل جای می‌گیرند اما پرداخت‌های انتقالی سرمایه‌ای در فصل هفتم جا دارند. مانند سرمایه‌گذاری دولت در بنگاه‌های اقتصادی برای تشکیل سرمایه شرکت یا جبران کسرهای عملیاتی آنها برای استفاده‌های بعدی مانند عرضه کالا به قیمت کمتر از بازار یارانه به صورت‌های یارانه محصول (میزان مشخص برای هر واحد کالا یا خدمات) یارانه تولید (یارانه به بنگاه‌ها بابت اشتغال به تولید مانند یارانه کاهش آلودگی یا بکارگیری نیروی انسانی) یارانه صادرات (به واحد کالاهای صادراتی یا خدمت صادر شده) و یارانه واردات به واحد کالاهای وارداتی یا خدمت وارد شده) می‌باشد.

فصل پنجم: کمک‌های بلاعوض

هزینه‌های یک جنبه غیراجباری و داوطلبانه است که به صورت نقدی یا غیرنقدی یا خدمت توسط یک واحد دولتی به واحدهای دیگر دولتی یا غیردولتی یا سازمان‌های بین‌المللی یا دولت‌های خارجی پرداخت می‌گردد. سرانه دانش‌آموزان، اعانه به تشکلهای غیردولتی، کمک به هیات‌ها و اصناف، کمک در سوانح به سایر کشورها، کمک‌های بلاعوض دولت به اقشار مختلف، اعطای هدایای دولتی از جمله کمک‌های بلاعوض هستند.

فصل ششم: رفاه اجتماعی

پرداخت‌های انتقالی یک طرفه از جانب دولت به منظور حمایت از کل جامعه یا بخش‌های خاصی از آنها در برابر مشکلات اجتماعی که ممکن است بیماری، ناتوانی و سالخوردگی، بازنشستگی یا شرایط ویژه چون ایثارگری پرداخت می‌شود.

- بیمه‌های اجتماعی

- هزینه کمک‌های اجتماعی

- صدمات ناشی از حوادث، کمک رفاهی به اقشار آسیب‌پذیر و معلولین
 - پاداش بازنشستگان، کمک هزینه عائله‌مندی و اولاد آنها، کمک به آسایشگاه بازنشستگان، هزینه‌های درمان و ازدواج و فوت بازنشستگان و خانواده آنها
 - کمک‌های رفاهی به دانش‌آموزان و دانشجویان و هنرجویان
 - هزینه‌های درمان کارکنان، هزینه مهدکودک و ورزش کارکنان، کمک‌های رفاهی خاص، کمک‌هزینه فوت و ازدواج کارکنان با هزینه ایام بیکاری
 - مرخصی بارداری، زایمان
- و ... از جمله هزینه‌های رفاه اجتماعی هستند.

حقوق بازنشستگان از طریق صندوق بازنشستگی و تامین اجتماعی پرداخت می‌شود و در این فصل جا ندارد.

لازم به ذکر است که در طبقه‌بندی نظام آمارهای مالی دولت GFS برخی هزینه‌ها چون تسهیلات ورزشی، مهدکودک و کمک به تامین کالا و خدمات، کمک به رفاه خانواده کارکنان در فصل اول جا می‌گیرد اما در نظام بودجه‌ریزی کشور ما در فصل اول جا ندارد همچنین است برخی هزینه‌های فصل دوم مانند نوشیدنی‌های محل کار و ماموریت، اقامتگاه، لباس متحدالشکل و ...

در ایران حق بیمه‌های اجتماعی در فصل ششم است اما می‌تواند در فصل اول نیز قرار گیرد. (حق بیمه سهم کارفرما مورد نظر است.)

فصل هفتم: سایر هزینه‌ها

• پرداخت‌های انتقالی خاص به موسسات غیرانتفاعی در خدمت خانوار به صورت پول نقد، حق عضویت، حق اشتراک و هدایای داوطلبانه

- عوارض و جرایم واحدهای عمومی یا دولتی
- پرداخت‌های جبرانی، خسارات و نتایج آراء محاکم
- پرداخت‌های انتقالی سرمایه‌ای برای تامین تمام یا قسمتی از هزینه‌های عمرانی
- بازخرید سنوات کارکنان، حقوق آماده به خدمت
- حق بیمه خودروها، ساختمان و آتش‌سوزی
- کمک به بسیج ادارات، شهرداریها، مزایای تحصیلی و بورس‌ها
- خرید کالا و خدمات برای توزیع بین خانوارها
- پرداخت دیون
- پرداخت جوایز و هدایا به افراد .

طبقه بندی اقتصادی هزینه های دولت بر حسب فصول عمرانی و اجزای آن

طبقه بندی اقتصادی هزینه ها در مورد اعتبارات هزینه ای و اعتبارات تملک دارایی های سرمایه ای (عمرانی) متفاوت از هم است اما هر دو دارای نظامی **۷ فصلی** است.

۱۰۰۰۰۰ داراییهای تولید شده :

۱۱۰۰۰۰ داراییهای ثابت :

۱۱۰۱۰۰ فصل اول - ساختمان و مستحقات

۱۱۰۱۰۰ ساختمانهای مسکونی

۱۱۰۱۲۰ ساختمانهای غیر مسکونی

۱۱۰۱۲۱ ساختمانهای اداری

۱۱۰۱۲۲ ساختمانهای تجاری

۱۱۰۱۳۰ سایر مستحقات

۱۱۰۱۳۱ شاهراه ، خیابان ، جاده ، پل ، تونل ، راه زیرزمینی ، خطوط راه آهن و فرودگاه

۱۱۰۱۳۲ کانالها و تونلهای زیر زمینی و سایر مستحقات مربوط به داراییهای زیر زمینی

۱۱۰۱۳۳ خطوط مخابراتی ، خطوط انتقالی (سیم نقاله) ، خطوط نیرو و خطوط لوله

۱۱۰۱۳۴ تاسیسات تفریحی و ورزشی (باشگاهها و استادیومها)

۱۱۰۱۴۰ ماشین آلات و تجهیزات مربوط به ساختمان

۱۱۰۱۸۰ مطالعات مربوط به تملک ساختمان و مستحقات

۱۱۰۱۹۰ مخارج جانبی مربوط به تملک ساختمان

۱۱۰۲۰۰ فصل دوم - ماشین آلات و تجهیزات :

۱۱۰۲۱۰ ماشین آلات و تجهیزات حمل و نقل

۱۱۰۲۱۱ ماشین آلات و تجهیزات حمل و نقل موتوری

۱۱۰۲۱۲ ماشین آلات و تجهیزات حمل و نقل غیر موتوری

۱۱۰۲۲۰ سایر ماشین آلات و تجهیزات :

۱۱۰۲۲۱ رایانه و وسایل جانبی

۱۱۰۲۲۲ ماشین آلات راهسازی و ساختمانی

۱۱۰۲۲۳ ملزومات اداری و غیر مصرفی (میز ، صندلی و)

۱۱۰۲۲۹ سایر

۱۱۰۲۸۰ مطالعات مربوط به تملک ماشین آلات و تجهیزات

۱۱۰۲۹۰ مخارج جانبی مربوط به تملک ماشین آلات و تجهیزات

۱۱۰۳۰۰ فصل سوم - سایر داراییهای ثابت :

۱۱۰۳۱۰ داراییهای مولد

۱۱۰۳۱۱ حیوانات مولد

۱۱۰۳۱۲ گیاهان مولد

۱۱۰۳۲۰ داراییهای ثابت نامشهود

۱۱۰۳۲۱ حفاریهای معدنی

۱۱۰۳۲۲ نرم افزار رایانه ای

۱۱۰۳۲۳ کارهای ادبی و هنری

سایر داراییهای ثابت نامشهود	۱۱۰۳۲۹
مطالعات مربوط به تملک سایر داراییهای ثابت	۱۱۰۳۸۰
مخارج جانبی مربوط به تملک سایر داراییهای ثابت	۱۱۰۳۹۰
موجودی انبار	۱۲۰۰۰۰
فصل چهارم - تغییر در موجودی انبار	۱۲۰۱۰۰
تغییر در موجودی های استراتژیک	۱۲۰۱۱۰
غلات	۱۲۰۱۱۱
نفت و فرآورده های نفتی	۱۲۰۱۱۲
سایر اقلام استراتژیک	۱۲۰۱۱۹
تغییر در موجودی مصالح پایکار	۱۲۰۱۲۰
تغییر در سایر موجودیها	۱۲۰۱۳۰
مواد و ملزومات	۱۳۰۱۳۱
کارهای ناتمام	۱۲۰۱۳۲
کالاهای تمام شده	۱۲۰۱۳۳
کالاهای برای فروش مجدد	۱۲۰۱۳۴
مطالعات مربوط به تغییر در موجودی انبار	۱۲۰۱۸۰
مخارج جانبی مربوط به تغییر در موجودی انبار	۱۲۰۱۹۰
اقلام گرانبها	۱۳۰۰۰۰
فصل پنجم - اقلام گرانبها	۱۳۰۱۰۰
سنگ ها و فلزات قیمتی	۱۳۰۱۱۰
تابلوهای نقاشی ، مجسمه ، کتب خطی ، آثار هنری و آنتیک	۱۳۰۱۲۰
جواهرات	۱۳۰۱۳۰
مطالعات مربوط به تملک اقلام گرانبها	۱۳۰۱۸۰
مخارج جانبی مربوط به تملک اقلام گرانبها	۱۳۰۱۹۰
داراییهای تولید نشده	۲۰۰۰۰۰
فصل ششم : زمین	۲۱۰۰۰۰
منابع آب سطحی	۲۱۰۱۰۱
اصلاحات اساسی که روی روی زمین انجام گرفته است	۲۱۰۱۰۲
سایر	۲۱۰۱۰۹
مطالعات مربوط به تملک زمین	۲۱۰۱۸۰
مخارج جانبی مربوط به تملک زمین	۲۱۰۱۹۰
فصل هفتم - سایر داراییهای تولید نشده	۲۲۰۰۰۰
داراییهای زیر زمینی	۲۲۰۱۰۰
نفت و گاز	۲۲۰۱۰۱
کانیهای فلزی	۲۲۰۱۰۲
کانیهای غیر فلزی	۲۲۰۱۰۳
سایر داراییهای زیر زمینی	۲۲۰۱۹۹
سایر داراییهای تولید نشده مشهود	۲۲۰۲۰۰

۲۲۰۲۰۱	منابع زیستی
۲۲۰۲۰۲	منابع آب
۲۲۰۲۰۳	فضای الکترو مغناطیسی
۲۲۰۳۰۰	داراییهای تولید نشده نامشهود :
۲۲۰۳۰۱	حق امتیاز
۲۲۰۳۰۲	حقوق ارتفاقی
۲۲۰۳۰۳	سرقفلی
۲۲۰۳۰۴	قرارداد اجاره و سایر قراردادها
۲۲۰۴۰۰	داراییهای تولید نشده متفرقه
۲۲۰۴۸۰	مطالعات مربوط به تملک داراییهای تولید نشده
۲۲۰۴۹۰	مخارج جانبی مربوط به تملک داراییهای تولید نشده
۲۲۰۹۰۰	جبران خدمت کارکنان طرح تملک داراییهای سرمایه ای

انواع هزینه و مخارج دولت از دیدگاه اقتصادی:

از دیدگاه اقتصادی ، هزینه های دولت به انواع زیر تقسیم می شود که عبارتند از:

- ۱- هزینه های پرسنلی ۲- هزینه های اداری ۳- هزینه های سرمایه ای ۴- هزینه های انتقالی

حال به بررسی هریک از این تقسیم بندیها می پردازیم:

(۱) هزینه های پرسنلی:

هزینه هایی که در عوض انجام فعالیت ها، خدمات و کوششهای کارکنان و پرسنل دستگاه ها به آنها پرداخت می گردد. لازم به ذکر است که قسمت اعظم بودجه جاری را همین هزینه های پرسنلی تشکیل می دهد. (حدود ۶۵٪ تا ۷۵٪ از کل اعتبار)

✓ فصل هزینه های پرسنلی خود به دو ماده تقسیم بندی می شود: الف) حقوق و دستمزد ب) مزایا و کمک ها

(۲) هزینه های اداری:

حدود ۳۵٪ ~ ۲۰٪ از اعتبارات جاری در دستگاه های دولتی را شامل می شود و به ماده های زیر تقسیم می شود.

✓ الف) هزینه های سفر، مأموریت، حمل و نقل و ارتباطات: هزینه های سفر و حق مأموریت کارکنان، ایاب و ذهاب و...

✓ ب) اجاره: در قبال استفاده از دارایی های چون زمین یا ساختمان، پرداخت هایی صورت می گیرد که به آن اجاره گویند.

✓ ج) خدمات قراردادی: مانند هزینه های تحقیقات، تشریفات، تعمیرات

✓ د) مواد و لوازم مصرف شدنی: کالاهای استهلاک پذیر شامل می شود.

✓ ه) سوخت و آب و برق: هزینه های سوخت های حرارتی، برودتی، سوخت وسایل نقلیه، آب، برق مصرفی.

✓ و) هزینه های سری: به تشخیص وزیر و امضاء ذی حساب صورت می پذیرد.

(۳) هزینه های سرمایه ای:

در بودجه جاری حدود ۲٪ ~ ۴٪ از کل اعتبارات را شامل می شود. باید گفت این هزینه ها در شکل اهداف کلان، رسالت ها و افق های بلند مدت صورت می پذیرد.

فصل هزینه های سرمایه ای خود به ماده های زیر تقسیم میگردد:

✓ الف) مطالعه برای ساختمان و تأسیسات

- ✓ (ب) خرید ساختمان، زمین و حقوق انتفاعی (بدون ایجاد ارزش افزوده)
- ✓ (ج) ساختمان (ایجاد ارزش افزوده)
- ✓ (د) ماشین آلات
- ✓ (ه) کالاهای مصرف نشدنی
- ✓ (و) وام و مشارکت به بخش عمومی
- ✓ (ز) وام و مشارکت به بخش خصوصی

توجه: بر اساس اصل ۸۰ قانون اساسی، گرفتن و دادن وام یا کمک بلاعوض داخلی و خارجی از طرف دولت منوط به تصویب مجلس شورای اسلامی می باشد.

۴) هزینه های انتقالی:

در اعتبارات جاری در حدود ۳٪ ~ ۶٪ از کل اعتبارات را شامل می شود. در این جا به ذکر ماده هایی از این فصل بسنده می کنیم.

- ✓ الف) کمک و اعانه به بخش عمومی
- ✓ ب) کمک و اعانه به بخش خصوصی
- ✓ ج) بازپرداخت وام و پرداخت بهره
- ✓ د) پرداخت به کارکنان
- ✓ ه) دیون

هزینه های انتقالی در واقع هزینه هایی هستند که به صورت یک طرفه از سوی دولت به اقشار کم درآمد و آسیب پذیر داده می شود. به عبارت دیگر و به طور کلی میتوان گفت که:

- ✓ الف) هزینه های تمام نشدنی است که مالکیت کالا تغییر نمی کند.
- ✓ ب) در توزیع درآمدها تأثیر می گذارد.
- ✓ ج) نوعی مالیات منفی (یارانه) می باشد.
- ✓ د) از وظایف توزیعی دولت می باشد.
- ✓ ه) در تولید ناخالص ملی منظور نمی گردد.
- ✓ و) در محاسبه درآمد قابل تصرف افراد محاسبه می گردد.
- ✓ ز) به تعادل اجتماعی می انجامد.

دیون:

دیون به دو قسمت تقسیم می گردد:

۱- **دیون با محل:** هرگاه به دلیل پایان سال مالی، تأمین اعتبار صورت نپذیرد و نیز از محل ردیف های بودجه در سال بعد قابل تأمین باشد.

۲- **دیون بلا محل:** دلیل اصلی این نوع دیون، خارج از قدرت و حیطه ی توانی دستگاه های اجرایی می باشد.

در تقسیم بندی فوق هزینه های انتقالی خود به سه گروه تقسیم می شوند:

۱- **هزینه های انتقالی اجتماعی:** در طول زمان واحدهای اقتصادی کوچک به واحدهای اقتصادی بزرگ تبدیل گردید. این تبدیل اقتصاد ذره به اقتصادی مولکولی نوعی تحول اقتصادی محسوب می شد. در اثر این فعل و انفعالات و تحولات اقتصادی، هجوم گسترده ای از کارگران بخش کشاورزی به شهرهای صنعتی بزرگ صورت

گرفتدر نتیجه هزینه های این نقل و انتقالات یک سری واکنش های اجتماعی ایجاد گردید و این واکنش های اجتماعی باعث ایجاد یک سری هزینه های اجتماعی گردید.مانند: بیمه بیکاری، پرداخت خسارت به کارگران

۲- هزینه های انتقالی مالی: این نوع هزینه های مربوط به پرداخت اصل و فرع قرض های دولتی می باشد.

۳- هزینه های انتقالی اقتصادی: این نوع هزینه ها در اصل پرداخت هایی است که دولت به تولید کنندگان در جهت تشویق و توسعه اقتصادی می پردازد. به عبارت دیگر این هزینه ها در جهت تثبیت قیمت ها و تعدیل نرخ دستمزدها انجام می پذیرد. لازم به توضیح است که هزینه های انتقالی اقتصادی نوعی مالیات بر مصرف منفی می باشد.

هزینه های سرمایه گذاری و انواع سرمایه گذاری های دولتی:

- ۱- **سرمایه گذاری زیر بنایی یا بنیانی:** این نوع سرمایه گذاری باعث تقویت شبکه اقتصادی و یا زیر بنایی اقتصادی کشور می گردد. مانند سرمایه گذاری در ساخت راه آهن، کارخانه ذوب آهن و...
- ۲- **سرمایه گذاری اجتماعی:** این نوع سرمایه گذاری باعث تقویت شبکه ی اجتماعی می شود مثل سرمایه گذاری توسعه آموزش، بهداشت، فرهنگ و...
- ۳- **سرمایه گذاری انتفاعی:** این نوع سرمایه گذاری ها به منظور توسعه و تقویت بنیه مالی دولت، تأمین هزینه های عمومی و بالاخره کنترل تولید انجام می گیرد.

- ✓ **توجه:** طبق ماده ۱۹ قانون بودجه، دستگاه اجرایی موظف است در زمینه مصرف هزینه های جاری و طرح تملک دارایی های سرمایه ای با سازمان مدیریت و برنامه ریزی، موافقت نامه شرح عملیات مبادله نماید.
- ✓ **توجه:** طبق اصل ۵۵ قانون اساسی، دولت موظف است، هر منبع مالی را در سر جای خود مصرف نماید و همچنین هیچ هزینه ای در دستگاه دولتی نباید از سقف اعتبار مصوب تجاوز نماید (اصل تحدیدی بودن هزینه ها)
- ✓ **نگته:** قبل از هر هزینه ای باید ابتدا اصل تأمین اعتبار و ایجاد تعهد رعایت شود.
- ✓ **توجه:** طبق اصل ۹۹ قانون محاسبات عمومی، اگر اعتباری وجود نداشته باشد، پرداخت هزینه جرم محسوب می شود.

طبقه بندی سازمانی:

در بودجه دولت ایران سازمانها به سه دسته به شرح زیر تقسیم شده اند:

- ۱- **وزارتخانه ها و موسسات دولتی:** این دسته از سازمانها بدنه اصلی ساختار دولت را تشکیل می دهند و انجام ماموریتهای اصلی تحقق اهداف رسمی و اساسی دولت و عمدتاً اعمال حاکمیت بر عهده آنهاست وزارتخانه موسسه دولتی
- ☑ نهاد ریاست جمهوری که زیر نظر ریاست جمهوری اداره می گردد از نظر این قانون موسسه دولتی شناخته میشود. توضیح این که در راس هر وزارتخانه یک وزیر قرار دارد که مسیولیت آن وزارتخانه خود در هیئت دولت می باشد در حال حاضر تعداد ۲۲ وزارتخانه در تشکیلات دولت ایران وجود دارد که طبعاً از اعتبارات بودجه عمومی دولت تغذیه می شوند
- ۲- **شرکت های دولتی و بانکها:** شرکت دولتی واحد سازمانی مشخصی است که با اجازه قانون بصورت شرکت ایجاد شود و بیش از پنجاه درصد سرمایه آن متعلق به دولت یا شرکتهای دولتی باشد. عموماً مکلف به وظایفی

هستند که جنبه انتفاعی داشته و اعمال تصدی دولت محسوب می‌شود. نمونه این گونه شرکتها عبارتند از: شرکت سهامی فرش ایران، شرکت سهامی سازمان صنایع دستی، شرکت مخابرات ایران و ...

۳- مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت. آن دسته از شرکتهای دولتی که به صورت بازرگانی اداره می‌شوند ولی بصورت شرکت سهامی در نیامده اند مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت نامیده می‌شوند. به علت ضعف فلسفه وجودی این قبیل مؤسسات، تغییر شکل آنها به یکی از دو صورت، مؤسسات تابع یا شرکت دولت از طرف قانونگذار توصیه شده است. تنها مصداق باقیمانده این گروه مؤسسات عبارتند از: سازمان بنادر و کشتیرانی و سازمان صنایع ملی که هم‌اکنون در ردیف گروه سوم در قانون بودجه کل کشور درج شده‌اند.

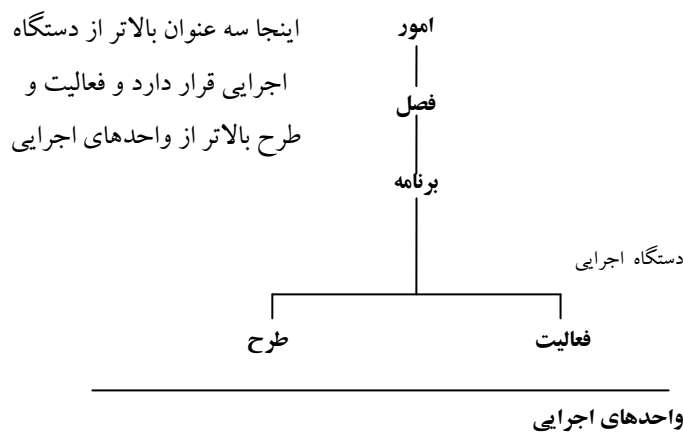
طبقه بندی عملیاتی

طبقه بندی عملیاتی که زائیده و هسته مرکزی بودجه برنامه‌ای است اعتبارات بودجه را برحسب برنامه‌ها و عملیاتی که دولت برای اجرای آنها هزینه خواهد کرد نشان می‌دهد. به جرات می‌توان گفت که فقط این طبقه بندی است که محتوای واقعی بودجه را منعکس می‌کند. زیرا نه تکلیف براساس مواد هزینه و نه طبقه بندی برحسب دستگاه‌ها نمی‌تواند اهداف بودجه و مسیر هزینه‌های دولت را معلوم سازد.

عناوین طبقه بندی عملیات در بودجه ایران

در بودجه ایران عناوین عملیات از کل به جزء به وظایف اصلی و فرعی تر تقسیم می‌شوند. عناوین و ترکیب آن در نمودار زیر نشان داده می‌شود.

- ✓ دستگاههای اجرایی به وزارتخانه ها و موسسات وابسته به آن گفته می‌شود.
- ✓ واحدهای اجرایی به واحدهای تابعه داخلی دستگاههای اجرایی گفته می‌شود.

امور عبارتست از مجموع چند فصل مرتبط از وظایف عمومی دولت. که هر کدام از آنها به فصولی تقسیم شده است.

فصل یک تقسیم‌بندی اصلی از کوشش‌های سازمان یافته دولت است که خدمات مشخصی را به جامعه عرضه می‌کند و هر کدام از آن‌ها یک هدف اصلی برای دولت محسوب می‌شود مانند فصل آموزش و پرورش (از امور اجتماعی)

برنامه بالاترین سطح طبقه‌بندی کارهای اجرایی یک‌دستگاه برای انجام مسئولیتهایی است که در داخل یک فصل به آن محول شده است. مانند برنامه آموزش عالی. یک برنامه ممکن است وسیله یک یا چند دستگاه اجرا شود. برنامه آخرین جزء از عملیات دولت است که در قانون بودجه کل کشور درج و تصویب می‌شود. **فعالیت/ طرح** مربوط به هر برنامه در موافقتنامه‌های بودجه‌ای منعکس می‌گردد.

فعالیت یا طرح: فعالیت یا طرح عبارتست از قسمتی از کارهای همگن در داخل یک برنامه که معمولاً بوسیله یک واحد اجرایی برای رسیدن به مقاصد برنامه انجام گیرد. این مجموعه کارها اگر جنبه مستمر داشته باشند و هزینه‌های آن‌ها از محل اعتبارات جاری تأمین شود فعالیت گفته می‌شود و اگر جنبه غیر مستمر داشته و از اعتبارات سرمایه‌گذاری ثابت تغذیه گردد طرح نامیده می‌شود. مانند طرح ساختن بیمارستان. در بودجه کل کشور، هزینه‌ها بر اساس عناوین عملیات در یک بعد و بر حسب هزینه‌های عمومی (جاری و عمرانی) و هزینه‌های اختصاصی در بعد دیگر نشان داده می‌شود

به منظور آشنایی دانشجویان با عناوین فصول در داخل هر یک از امور فهرستی از فصول به تفکیک امور چهار گانه به عنوان نمونه در زیر درج می‌گردد.

امور عمومی	امور دفاعی	امور اجتماعی	امور اقتصادی
۱- نظم روابط قوای سه گانه	۱- دفاع نظامی	۱- آموزش	۱- کشاورزی
۲- قانون گذاری		۲- فرهنگ و هنر	۲- منابع آب
۳- اداره امور عمومی کشور		۳- بهداشت و درمان و تغذیه	۳- برق
۴- اداره امور قضایی و موقوفات		۴- تأمین اجتماعی و بهزیستی	۴- منابع
۵- اجرای سیاست داخلی کشور		۵- تربیت بدنی و امر جوانان	۵- نفت
۶- حفظ نظام و امنیت داخلی		۶- عمران شهرها	۶- گاز
۷- اداره روابط خارجی		۷- عمرن و نوسازی روستاها	۷- معادن
۸- اداره امور مالی		۸- تأمین مسکن	۸- بازرگانی
۹- آمار و خدمات عمومی فنی		۹- حفاظت محیط زیست	۹- راه و ترابری
۱۰- اطلاعات و ارتباطات جمعی		۱۰- عملیات چند منظوره توسعه نواحی	۱۰- پست و مخابرات
۱۱- ساختمان‌ها و تأسیسات دولتی		۱۱- آموزش فنی و حرفه‌ای	۱۱- جهانگردی
۱۲- اداره امور نیروی کار		۱۲- آموزش عالی و تحقیقات	

طبقه‌بندی اقتصادی

طبقه‌بندی اقتصادی حاصل بودجه برنامه‌ای پیشرفته و همچنین زائیده ارتباط بودجه با برنامه ریزی اقتصادی و مالی و پولی است، این طبقه بندی در کشورهایی که در آن دولتها مسئولیت تثبیت و توسعه اقتصادی را بر عهده دارند از اهمیت زیادی برخوردار است. این طبقه بندی حدود و شمول وسیعتری دارد و کلیه عملیات موسسات دولتی، بازرگانی و انتفاعی دولت را شامل می‌شود. ارقام آن جنبه آماری دارد و بنابراین لازم نیست دقیق و ریز باشد، این طبقه بندی برای یک سال مالی تهیه می‌شود و شامل ستونهای ماقبل، سال جاری و سال بودجه است. طبقه بندی اقتصادی با حسابهای ملی و اقتصاد کلان مرتبط است و اطلاعات بودجه ای باید بتواند اطلاعات مورد نیاز این طبقه بندی را فراهم کند.

کد گذاری در طبقه بندی

با توجه به این که در مواردی لازم می آید ارقام بودجه بمنظور تسریع در عملیات به کامپیوتر داده شود و از آنجا به کلمات و عناوین برای کامپیوتر قابل درک نیست لذا عناوین مربوط به طبقه بندیهای بودجه به شماره هایی تبدیل می شود که ارقام آن بین طبقه بندیها و انشعابات هر کدام از آنهاست. این شماره ها را کد می نامند. با در دست داشتن این کدها در بودجه مصوب همه موضوعات پایک یا چند رقم قابل تشخیص می باشد. برای روشنتر شدن نحوه کد گذاری و تسهیل تشخیص انشعابات موضوعات، مثالهایی در قالب طبقه بندیهای بودجه ای ارائه می شود.

طبقه بندی در آمد (۶ رقمی)

بخش	بند	جزء		ریز	
۱	۱	۰	۱	۰	۲
↓	↓	↓	↓	↓	↓
درآمدهای مالیاتی	مالیات بر شرکتها	اشخاص حقوقی دولتی		بانک کشاورزی ایران	

طبقه بندی سازمانی (۶ رقمی)

گروه بندی سازمانها	دستگاه اجرائی			واحد اجرائی	
۲	۳	۲	۰	۰	۱
شرکتهای دولتی	شرکت ملی صنایع پتروشیمی			آموزش	

☑ توضیح: وزارتخانه ها و موسسات دولتی بصورت ثابت با کد (۱)، شرکتهای دولتی با کد (۲) و سایر موسسات با کد (۳) مشخص شده اند.

طبقه بندی محاسباتی (مواد هزینه ها) (۵ رقمی)

فصل	ماده		جزء	ریز
۲	۱	۲	۱	۱
هزینه های اداری	اجاره		اجاره ابنیه و اراضی	

طبقه بندی عملیاتی (مواد هزینه ها) (۸ رقمی)

امور	فصل		برنامه		فعالیت (۱) طرح (۲)	ردیف	
۳	۰	۱	۰	۲	۲	۰	۵
امور اجتماعی	آموزش و پرورش عمومی		آموزش ابتدائی		طرح	پروژه ساختمان مدرسه	

☑ توضیح: این که در تمام فصول نود و هشتمین برنامه تحت عنوان "تحقیق و بررسی" و نود و نهمین برنامه تحت عنوان "خدمات اداری" نامیده شده است.

روش پیش بینی درآمدها و برآورد هزینه ها**روش پیش بینی درآمدها:**

پیش بینی درآمدها تابع اوضاع و احوال اقتصادی کشور می باشد و در ضمن درآمدها نه تنها به عنوان منبعی در جهت تأمین هزینه هاست بلکه برای تأمین ثبات اقتصادی نیز مؤثر است.

از جمله روش های پیش بینی درآمدها:**(۱) روش سال ماقبل آخر:**

در این روش برای تعیین درآمد سال آینده، میزان درآمد سال قبل را ملاک بررسی قرار می دهند. به عبارت دیگر میزان پیش بینی شده برابر میزان قطعی درآمد سال ماقبل آخر می باشد. مثلاً برای سال ۸۵، درآمد قطعی سال ۸۳ میزان است. این روش دارای مزایایی می باشد از جمله عدم دخل و تصرف در پیش بینی درآمدها.

البته این روش دارای معایبی نیز هست که از جمله ی آن می توان گفت بعضی کالاها ممکن است در طول زمان کشش خود را از دست دهند.

(۲) روش حد متوسط:

در این روش، حد متوسط هر یک از انواع درآمدها را در یک دوره ی قبلی در نظر می گیرند.

(۳) روش سنجیده منظم (سیستماتیک) (پرسش نامه):

در این روش از فرمول های خاص خود استفاده می شود و در ضمن بر اساس تجزیه و تحلیل همبستگی نیز استفاده م شود. (همبستگی میان وصول مالیات و سایر منابع درآمد در طی دوره ی معین)

(۴) روش پیش بینی مستقیم:

در این روش از مشاهدات آماری و جداول آماری و همچنین از تجزیه و تحلیل گرایش های اقتصادی استفاده می شود.

روش های برآورد هزینه ها:**(۱) بودجه متداول (سنتی - ابتدایی):**

در مورد این نوع بودجه بندی توجه شما را به نکات زیر جلب می نمایم:

- ✓ از قدیمی ترین و رایج ترین نوع بودجه بندی می باشد.
- ✓ این روش معطوف به داده است تا ستاده.
- ✓ نتایج کار در بودجه ریزی بر مبنای هزینه است و عملیات در بودجه منعکس نمی شود.
- ✓ هدف کنترل مالی و صرفه جویی در اعتبارات و انجام امور عادی سازمانی می باشد.
- ✓ بودجه ریزی معطوف به دستگاه-مواد-هزینه می باشد.
- ✓ از آنجاییکه بودجه بر مبنای مواد هزینه می باشد و نوع هزینه مشخص است و همچنین عملیات مشخص نمی باشد، به عبارت دیگر مشخص نیست که هزینه برای کدام هدف می باشد، بنابراین مبنای صحیح مدیریتی ندارد.
- ✓ در این روش هزینه معمولاً بر اساس هزینه قطعی سال ماقبل آخر و نیمه اول سال جاری به عمل می آید.

✓ در این روش ارقام هزینه بر حسب کالا و خدماتی که خریداری خواهد شد در قالب مواد-هزینه نشان داده می شود.

۲) بودجه برنامه ای:

آنچه که در مورد این نوع بودجه بندی می توان گفت عبارتست از:

- ✓ بودجه بر اساس برنامه های کشور و سیاست های بنیادی کشور تهیه می شود، به عبارت دیگر وظایف دولت در قالب های بزرگ.
- ✓ برآورد هزینه بر اساس وظایف و فعالیت ها صورت می گیرد.
- ✓ اولین مرحله از بودجه بندی برنامه ای، طبقه بندی عملیات است.
- ✓ ابتدا حجم کار مشخص شده، سپس برنامه ها مشخص می شود و از روی آنها هزینه ها برآورد می شود، بنابراین می توان گفت ارقام هزینه بر مبنای مواد هزینه تفکیک می شود.
- ✓ در این بودجه بندی ابتدا بر طبقه بندی عملیات است و سپس مواد هزینه.
- ✓ پیش نگر است-هزینه های کلی بر اساس برنامه و فعالیت ها مشخص می شود.
- ✓ اعتبار مخصوص بر اساس ارتباط مواد هزینه و عوامل کار و برنامه مشخص می گردد.
- ✓ مربوط به سلسله مراتب بالای سازمانی می شود.
- ✓ ابتدا وظایف، سپس برنامه و بعد هزینه مشخص می شود.
- ✓ محاسبه هزینه در سطح برنامه ها یا فعالیت ها صورت می گیرد.
- نکته: در بودجه برنامه ای، اصل بر طبقه بندی عملیاتی می باشد، در حالیکه در بودجه بندی متداول اصل بر مواد-هزینه است.

مزایا بودجه برنامه ای:

- ۱) بهبود برنامه ریزی و کنترل عملیات.
- ۲) امکان تجدید نظر، تصویب و برآورد بودجه برای نمایندگان مجلس را فراهم می سازد.
- ۳) در بودجه ریزی برنامه ای چون از سطح پایین سازمان تا سطح بالای سازمان می باشد، نوعی عدم تمرکز وجود دارد.
- ۴) امکان نظارت بر اجرای عملیات و هماهنگی عملیات فراهم می باشد.
- ۵) از آنجاییکه مردم از برنامه ها و فعالیت های دولت آگاه می شوند، موجبات بهبود روابط بین دولت و مردم می شود.

نکته: در این بودجه بندی، کلیه فعالیت ها در قالب یک برنامه متمرکز می شود و مسئولیت آن نیز به یک دستگاه داده می شود.

۳) بودجه عملیاتی:

این نوع بودجه بندی نکات زیر را در بر می گیرد:

- ✓ بر خلاف بودجه برنامه ای که بیشتر به طبقات بالاتر سلسله مراتب سازمان مربوط می باشد، در این بودجه بندی حدود عملیات طبقه ی پایین تر سلسله مراتب نیز مورد بررسی قرار می گیرد.
- ✓ تفاوت اصلی بین بودجه برنامه ای و عملیاتی، در اندازه گیری حجم عملیات و چگونگی محاسبه هزینه است.

بودجه عملیاتی بر ۴ عامل استوار است:

الف) حسابداری قیمت تمام شده (ب) **روش اندازه گیری کار** (ج) **نورم (نرم)** (د) **استاندارد**
حال به توضیح هریک می پردازیم.

الف) حسابداری قیمت تمام شده:

این روش به طور کلی در شرکت هایی استفاده می شود که در جهت چهارچوب حقوق بازرگانی اداره می شوند. در ضمن از حسابداری قیمت تمام شده برای اندازه گیری کمی استفاده می شود، مثل شرکت و مؤسسات دولتی. در این روش واحد اندازه گیری عملیات در نظر گرفته می شود.

واحد اندازه گیری به دو دسته تقسیم می شود:

۱- عملیات غیر قابل سنجش ۲- عملیات قابل سنجش

عملیات غیر قابل سنجش: برای آن نمی توان واحد اندازه گیری مناسبی در نظر گرفت، مثل کارهای

پژوهشی و تحقیقاتی.

عملیات قابل سنجش: برای آن می توان واحد اندازه گیری مناسبی در نظر گرفت. این واحد اندازه گیری

دارای خصوصیات زیر می باشد: قابل شمارش است، ثابت دارد، معمول و متعارف و مصطلح است.

ب) روش اندازه گیری کار:

ارتباط منطقی بین حجم کار انجام شده با نیروی انسانی یا ماشین به کار گرفته شده در تکمیل آن مقدار کار را مشخص می سازد. و البته بررسی زمانی و محاسبه ی دقیق زمان لازم برای انجام یک عمل معین را نیز مشخص می سازد.

ج) نورم: عبارتست از نتیجه آماری و تجربیات گذشته. دقت این روش از روش اندازه گیری کار کمتر

است.

د) استاندارد: مطمئن تر از روش اندازه گیری کار می باشد. در برآورد واحد کار از اطلاعات استاندارد

استفاده می شود.

✓ نکته: بودجه برنامه ای معطوف به برنامه است، در حالیکه بودجه عملیاتی معطوف به عملیات واحدهای سازمانی است.

✓ نکته: بودجه برنامه ای پیش نگر است. در حالیکه بودجه عملیاتی ناظر بر ارتباط میان هزینه و تولید نهایی واحد عملیاتی است.

۴) سیستم PPBS (Planning-Programming-Budgetting)

به طور خلاصه داریم:

✓ با سیستم برنامه ریزی، طرح ریزی و بودجه ریزی، اطلاعات مدیریت و کنترل مدیریت ارزشیابی برنامه ی بهم مرتبط می شوند.

✓ در این نوع بودجه بندی ارتباطات سیستمی، کنش واکنشی وجود دارد و بالاخره تحقق هدف سیستمی مد نظر می باشد.

✓ متمرکز بر ستاده است تا داده به همین دلیل به آن بودجه بندی بر مبنای بازدهی نیز گویند.

✓ بودجه به دست آمده از PPBS عملیاتی می باشد.

✓ متمرکز بر اهداف عملیات و نتیجه نهایی سازمان می باشد.

✓ این بودجه ارتباط برنامه های سازمان را با برنامه های کلی مشخص می کند.

✓ متمرکز بر سلسله مراتب بالای سازمانی می باشد.

✓ در این سیستم انسان بودجه ای مطرح است به عبارت دیگر قانون کارایی مطرح است، یعنی استفاده بهتر از منابع.

✓ دارای سیستم اطلاعاتی می باشد.

✓ برنامه ریزی استراتژیک: به معنی تعیین و تجزیه و تحلیل و انتخاب هدف های اساسی می باشد. این برنامه ریزی ممکن است دراز مدت (معمولاً ۲۰ ساله) و میان مدت (۵ ساله) باشد.

✓ طرح ریزی: به معنی تعیین و تجزیه و تحلیل و انتخاب اهداف البته در یک زمان محدودتر، همراه با برآورد کلی منابع مالی لازم برای اجرای آنها به منظور رسیدن به اهداف استراتژیک می باشد.

✓ سیستم PPBS شامل تهیه و تنظیم بودجه، اجرای بودجه و گزارشگیری مالی و عملیاتی، اصل فایده و هزینه، ممیزی بعد از خرج، ارزشیابی برنامه و تجزیه و تحلیل سیستماتیک می باشد.

✓ تجزیه و تحلیل سیستماتیک: مطلوب و مفید بودن برنامه در مقایسه با هزینه انجام شده آنها را مورد بررسی قرار می دهد. این تجزیه و تحلیل در تمام مراحل PPBS به کار می رود، در ضمن مداومت داشته و همیشه به دنبال راه حل بهتر می باشد.

- ✓ ارزشیابی برنامه: نتایج عملیات با هدف های برنامه منطبق باشد.
- ✓ ممیزی بعد از خرج: اطمینان از اینکه اقدامات انجام شده بر مقررات منطبق باشد.
- ✓ اصل فایده هزینه: آیا تصمیمات بودجه ای بر اساس تحلیل اقتصادی اتخاذ شده است.

۵) بودجه بر مبنای صفر:

می توان گفت که شامل نکات زیر می باشد:

- ✓ در این روش کلیه برنامه اعم از جدید یا قدیم همانند یک برنامه جدید مورد ارزیابی قرار می گیرد.
- ✓ میزان اولویت برنامه ها بر اساس اثر بخشی و کارایی تعیین می شود.
- ✓ این بودجه بندی برآورد هزینه نیست بلکه تعیین اولویت برنامه هاست.
- ✓ وجود و ادامه هر برنامه با توجه به منابع مالی مورد نیاز آن در زمان تهیه بودجه، تعیین می شود.
- ✓ تجزیه و تحلیل واحد فعالیت صورت می گیرد. این واحد فعالیت ها جزء معنادار برنامه هستند، واحدهای سطح پایین تر توسط مدیران پایین تر انجام می شود.
- ✓ تجزیه و تحلیل هر واحد فعالیت در قالب گروه فعالیت صورت می گیرد. اهمیت این واحدهای فعالیت در مقایسه با سایر فعالیت ها مشخص می شوند.
- ✓ ارزشیابی و تعیین اولویت هر واحد فعالیت صورت می گیرد. هر فعالیت در چه سطحی قرار دارد، هزینه اجرای آن چه مقدار است و بالاخره مهمترین عامل مؤثر در تعیین اولویت همان ماهیت فعالیت و ضرورت تحقق آن می باشد.
- ✓ و بالاخره آن فعالیت ادامه، حذف یا تقلیل یابد.

- ✓ نکته: ویژگی بودجه ریزی بر مبنای صفر، انعطاف پذیری آن است. بدون آنکه لطمه ای به ترکیب اصلی بودجه بخورد.
- ✓ نکته: این نوع بودجه بندی یک روش برنامه ریزی برای ارزیابی مجدد هزینه ها و برنامه های یک واحد تجاری است.
- ✓ نکته: از معایب این روش صرف وقت و هزینه زیاد و در ضمن آموزش مدیران و ارتباطات کارآمد است.

۶) بودجه ریزی افزایشی:

- ✓ در این روش حجم عملیات دستگاه را ثابت فرض کرده و افزایش یا کاهش هزینه ها را در برابر حجم عملیات ثابت، مقایسه و برآورد می کنند که به نگهداشت سطح عملیات مرسوم است.
- نگهداشت سطح: هزینه هایی که در جهت تعدیل قیمت ها پرداخت می شود، تا در برابر خجم عملیات ثابت، هزینه برآورد گردد. از اجزای نگهداشت سطح، تعدیلات می باشد.

- ✓ در این روش، توسعه عملیات استفاده می شود، (تغییراتی که در جهت افزایش حجم عملیات دستگاه یا تعداد پرسنل دستگاه به وجود می آید، توسعه عملیات می نامند).
- ۷ سیستم بودجه چند انتخابی (بودجه متغیر):
- ✓ در این سیستم، مدیر سازمان علاوه بر بودجه تنظیمی خود، شقوق مختلفی را که از سطوح مختلف اعتباری ناشی می شود، ارائه می دهد.
- ✓ در این سیستم ارقام بودجه را کمی بالاتر از سطح مورد نظر و کمی پایین تر از آن، به عنوان شقوق ممکنه در نظر می گیرند.
- تجزیه و تحلیل آماری
- ✓ مقدار کار انجام شده در فواصل زمانی معین و مقدار مصروفه در تکمیل آن مد نظر می باشد.
- ✓ از تجزیه و تحلیل آماری هنجارهایی به دست می آید.

- ✓ تعریف هنجار: مقدار زمانی که از طریق تجزیه و تحلیل آماری برای تکمیل یک واحد کار مناسب تشخیص داده می شود.
- ✓ تعریف معیار: با استفاده از اندازه گیری دقیق و علمی، مقدار زمان مصروفه در تکمیل یک واحد کار می باشد.
- ✓ تعریف حوزه ی کار: آن قسمت از فعالیت های سازمان گفته می شود که بتوان مقدار آن را به وسیله واحد منفردی اندازه گرفت. تعداد حوزه کار را باید به حداقل رساند تا هزینه ها کاهش یابد. در فعالیت های فرعی، معمولاً حوزه ی کار زیاد داریم مانند حسابرسی اسناد، اظهارنامه های مالیاتی.

✓ ترکیب درآمد هاگ عمومی دولت:

درآمدهای دولت به ۴ دسته ی: مالیاتی، استقراضی، پولی و سایر تقسیم میشود:

درآمد های مالیاتی که عمدتاً در مکاتب اقتصادی به ۵ دسته تقسیم میشوند:

- (۱) **مالیات بر درآمد:** عمدتاً از درآمد کسب شده توسط افراد برداشت میشوند مانند درآمد بر حقوق، اجاره املاک، درآمد اشخاص حقیقی و حقوقی و سهم بیمه.
- (۲) **مالیات بر ثروت:** شامل مالیات بر هرگونه نقل و انتقال ثروت و سهام.
- (۳) **مالیات بر فعالیت های بازرگانی:** مالیاتی که از انجام برخی از فعالیت های اقتصادی، بازرگانی کسب میشود مثل خرید و فروش ارز، مالیات بر سفر های خارجی، مالیات بر سرمایه گذاری.
- (۴) **مالیات بر مصرف:** مالیاتی که از مصرف برخی کالاها کسب میگردد مثل وجوه گمرکی، مالیات بر ارزش افزوده.
- (۵) **مالیات بر صادرات:** مالیاتی که از انجام ارسال خدمات به خارج از کشور حاصل میگردد.

فعالیت های صادرات: درآمد ی که از حجم صادرات از فرد یا از اشخاص گرفته میشود که در کشور ما فعلاً نرخش صفر میباشد.

درآمد های استقراضی:

درآمد هایی هستند که در حال حاضر برای دولت درآمد محسوب میشوند اما در آینده باز پرداخت اصل و بهره آن از محل درآمدهای مالیاتی انجام میشود جوامع با این درآمد دولت بطور کل موافق نیستند زیرا منفعت مربوط به نسل حاضر و بار مالیاتی بر دوش نسل آینده میباشد مگر در حالت هایی که برای نسل آینده منافی داشته باشد.

درآمد های پولی :

شامل چاپ سکه و اسکناس کنترل اعتبارات بانکی به شرط متناسب بودن حجم پول و کالا در جامعه که غالباً از دو محل تامین میشود چاپ پول کاغذی و استقراض از سیستم بانکی

درآمد های سایر :

شامل درآمد هایی که دولت از محل تصدی گری و مالکیت درآمد کسب میکند .
صادرات نفتی (نفت و گاز)

صادرات غیر نفتی (کشاورزی ، صنایع دستی ((عمدتاً فرش)) ، کالاهای صنعتی و معدنی)
فروش ارز، انحصار و مالکیت ها، فروش کالای تولید شده و خدمات و سود حاصل از سرمایه گذاریها

درآمد های غیر مالیاتی دولتها به چهار دسته تقسیم می شوند :

۱-درآمد های ناشی از اعمال تصدی دولت

۲-درآمدهای حاصل از فروش ، اجاره اموال دولتی و منابع طبیعی

۳-درآمدهای اداری و اجرایی

۴-هدایا و کمکهای بلاعوض

۱- شامل فروش تولیدات و محصولات تولید شده توسط دولتها و درآمدهایی که حالت انحصاری برای دولتها دارند : آب ، برق ، تلفن ، گاز ، موسسات فرهنگی و ...

۲- حق الامتیاز ، کرایه و اجاره ، فروش اموال و ... عاید دولتها می شود .

۳-اجرای وظایف قانونی به شکل کارمزد (صدور گذرنامه ، شناسنامه ، سند مالکیت ، دعاوی دادگستری و ...)

۴- اعانه های ارادی افراد به دلت بدون انتظار پاداش - ارادی بودن پرداختها توسط افراد

دولت و کسری بودجه

کسری بودجه زمانی صورت می پذیرد که درآمدهای جاری نتواند هزینه های جاری را بپوشاند. در چنین حالتی، هیچ فقره ای از حساب سرمایه در حد مورد نظر تأمین نمی گردد .

تفاوت بین کسری بودجه و کسری مالی:

کسری بودجه زمانی صورت می پذیرد که درآمدهای جاری نتواند هزینه های جاری را بپوشاند. در چنین حالتی، هیچ فقره ای از حساب سرمایه در حد مورد نظر تأمین نمی گردد.

کسری مالی زمانی صورت می پذیرد که علاوه بر درآمدهای جاری، دریافت های سرمایه ای مثل قرضه عمومی را نیز مدنظر قرار بدهیم و در حقیقت جمع دریافت های جاری و سرمایه ای نتوانند هزینه های جاری و سرمایه ای را بپوشانند. در حالت کسری بودجه کسری بودجه کل اندازه گیری نمی گردد، لیکن در حالت کسری مالی، کسری بودجه کل اندازه گیری می شود .

انواع کسری بودجه از نظر معقول و غیر معقول بودن

کسری بودجه از نظر ماهیت و نوع هزینه های دولتی می تواند در حدود فعالیت مالی دولت قابل قبول (معقول) و غیر قابل قبول (غیر معقول) تلقی گردد .

کسر بودجه اداری (غیرمعقول): این گونه کسر بودجه در نتیجه فقدان برنامه‌ریزی، سازماندهی و نظارت و کنترل صحیح اداری صورت می‌پذیرد، نبود سه مؤلفه فوق منجر به عدم هماهنگی در کار و حیف و میل بیش از اندازه در دستگاه‌های دولتی خواهد شد. یکی از مهم‌ترین عوامل ایجاد کسر بودجه در دستگاه‌های دولتی، بزرگ شدن دولت‌ها است. بزرگ شدن دولت‌ها موضوعی نیست که فقط در کشورهای در حال توسعه دیده شود، بلکه کشورهای بزرگ صنعتی و حتی کشورهای بزرگ سرمایه‌داری نیز با آن سر در گریبان هستند. صاحب‌نظران معتقد هستند عواملی که سبب به‌وجود آمدن یک دولت می‌شود، در واقع همان عواملی هستند که در بزرگ شدن دولت‌ها مؤثر هستند.

آدام اسمیت برای دولت وظایف مشخصی را برمی‌شمرد. به گفته او دولت سه وظیفه دارد:

اول: حفاظت از جامعه در برابر تجاوزات ملل دیگر

دوم: حفاظت از تک‌تک افراد جامعه در برابر بی‌عدالتی‌ها یا سرکوبی‌های سایر افراد جامعه

سوم: انجام دادن کارها و ایجاد سازمان‌هایی که بخش خصوصی توان آن را ندارند و یا از ایجاد آنها سرباز می‌زنند.

با توجه به سه وظیفه فوق، می‌بینیم که **کسر بودجه اداری** بیشتر در سومین وظیفه دولت‌ها مطرح است یعنی در یک جمله می‌توانیم آن را در دولت‌های خلاصه نمائیم نتیجه‌ای که دولت‌سالاری برای دولت‌ها دارد، تبدیل کردن دولت‌ها به‌عنوان کارفرمای نهائی است. تبدیل شدن دولت‌ها به کارفرمای نهائی، باعث افزایش هزینه‌ها خواهد شد، چرا که دولت‌ها همه کارها را خودشان به انجام می‌رسانند و برای انجام رساندن کارها، چاره‌ای جز استخدام مجدد را ندارند و به این ترتیب هزینه‌های اداری افزایش پیدا می‌کند و افزایش هزینه‌های اداری بدون افزایش درآمدها منجر به کسر بودجه اداری می‌گردد. دومین عامل کسر بودجه اداری ممکن است در نتیجه سیستم غلط و نامتناسب کسب درآمدهای عمومی باشد.

کسر بودجه ناشی از تغییرات در اوضاع و احوال اقتصادی (اقتضائی)

یکی از مهم‌ترین تغییرات در اوضاع و احوال اقتصادی کشورهای در حال رشد در سال‌های اخیر خصوصی سازی است. خصوصی سازی به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های کاهش حجم تصدی دولت‌ها مطرح است و باعث کوچک‌تر شدن دولت‌ها می‌گردد. کاهش حجم تصدی دولت به مرحله اجراء و عمل در نمی‌آید، مگر آنکه با برنامه‌ریزی‌های مدون و دقیق و عقلانی بوده باشد. این کشورها نمی‌توانند از طریق خصوصی سازی به موفقیت‌هایی نائل شوند، چرا که اکثر این کشورها از مشکلات ساختاری رنج می‌برند. بسیاری از این کشورها، هنوز در مرحله ساختار دچار مشکل هستند و تا ساختار اقتصادی خودشان را حل ننمایند، نمی‌توانند دست به تعدیل اقتصادی (خصوصی سازی) بزنند. به‌هنگام به مرحله اجراء در آوردن سیاست خصوصی سازی، در این کشورها به‌طور خودکار کسری بودجه مطرح می‌شود، چرا که کسری بودجه در بطن تغییرات اوضاع و احوال اقتصادی کشورهایی است که مشکل ساختاری دارند. این کشورها چاره‌ای ندارند، جز اینکه به تثبیت اقتصادی فکر نمایند و پس از تثبیت اقتصادی دست به تعدیل اقتصادی بزنند و تا زمانی که مرحله تثبیت را پشت سر نگذارند، کسری بودجه مثل به دنیا آمدن تصاعدی حیواناتی چون سگ در نظام خلقت خواهد بود.

از نگاهی دیگر می‌توانیم تغییرات در اوضاع و احوال اقتصادی را در سیکل دوران‌های اقتصادی جستجو نمائیم. دوران‌های اقتصادی از نظر مراحل ترقی به بهبود و رونق و از نظر مراحل تنزل به بحران و رکود تقسیم می‌شود که مجموع آنان را یک سیکل اقتصادی می‌گویند. استفاده از سیاست‌های انقباضی و انبساطی هر چند یکی از ضرورت‌های دوران‌های اقتصادی است، لیکن بعضی از وظایف دولت در کلیه مراحل دوران‌های اقتصادی

لازم است، هر چند منجر به کسری بودجه اداری می‌گردد، از آن جمله می‌توان به استقرار نظم و برقراری امنیت دولتها اشاره کرد و در مراحل ترقی و تنزل چاره‌ای جز اجراء استقرار نظم و برقراری امنیت ندارد و در حقیقت تعطیل بردار نیست .

استفاده بهینه از نوسانات فصلی درآمدهای دولتها است. از جمله نوسانات فصلی می‌توان به قیمت نفت در ایران اشاره کرد . زمانی که قیمت نفت سیر نزولی را می‌پیماید، دولت‌های عاقل باید از صدور بی‌رویه نفت جلوگیری نمایند و به عوض به صادرات غیرنفتی روی بیاورد، هر چند در این تغییر (تغییر از درآمد نفتی به درآمد غیرنفتی) کسری بودجه‌ای برای دولت به بار بیاید، چرا که در بلندمدت می‌توان این کسری را جبران نمود .

کسری بودجه ناشی از سرمایه‌گذاری‌های عمرانی (معقول)

اکثریت کشورهای در حال توسعه از سرمایه‌گذاری‌های عمرانی رنج می‌برند. سرمایه‌گذاری‌های عمرانی، سرمایه‌بر و هزینه‌بر هستند و سرمایه‌بر و هزینه‌بر بودن باعث عدم تعادل در بودجه کل کشور خواهد شد، عدم تعادل به علت ضعف توانائی مالی جامعه بوده و این ضعف قدرت مالی به صورت کسر درآمد بروز می‌کند که در مالیه جدید به عنوان کسر بودجه معقول شناخته شده است، بعضی از صاحب‌نظران کسر بودجه سرمایه‌گذاری‌های عمرانی را کسر بودجه نمی‌دانند، زیرا مخارج سرمایه‌گذاری‌های عمرانی را هزینه‌های تولیدی می‌دانند که در بلندمدت منجر به افزایش تولید ناخالص ملی خواهد شد . یکی از منابع تأمین سرمایه‌گذاری‌های عمرانی انتشار اوراق قرضه دولتی است، چرا که تورم‌زا نبوده و سیستم بهینه‌ای را در جامعه ایجاد می‌نماید .

سرمایه‌گذاری عمرانی به نفع کشورهای در حال توسعه است ولی در بلندمدت. در کوتاه‌مدت اقبال آسیب‌پذیر به دلیل ضعف بنیه مالی با مشکلات سر در گریبان هستند و در کوتاه‌مدت باید با حمایت‌های دولتی آنها را در صحنه اقتصادی نگه داشت.

منابع تأمین مالی کسر بودجه

(۱) انتشار اوراق قرضه دولتی:

انتشار اوراق قرضه دولتی به صورت اسناد بهاء‌دار با نرخ بهره معین منتشر می‌شود. اوراق قرضه، اسنادی است که به موجب آن دولتها تعهد می‌نمایند مبالغ (بهره سالانه) را در زمان‌های خاص به دارنده آنها پرداخت نمایند . انتشار این اوراق منجر به جمع‌آوری پس‌اندازهای کوچک مردم و تجهیز سرمایه‌گذاری مالی توسط دولتها، آنها را یاری می‌کند. که از این طریق به برنامه‌های عمرانی کمک نمایند. انتشار اوراق قرضه دولتی و فروش آن توسط دولتها به مردم، به فرهنگ اعتماد عمومی مردم به دولتها بستگی دارد، اگر مردم به دولتها، اعتماد عمومی داشته باشند به راحتی این اوراق را خواهند خرید ولی در صورتی که اعتماد عمومی به دولتها نباشد، فروش اوراق قرضه دولتی با کندی صورت می‌پذیرد .

برای بیان تغییراتی که در قیمت اوراق قرضه دولتی رخ می‌دهد، از سیستم واحد و یک‌صدم واحد استفاده می‌شود، قیمت اوراق قرضه بر مبنای درصد ارزش اسمی آنها بیان می‌شود. برای بیان نرخ بهره اوراق قرضه، از سیستم اعشاری استفاده می‌شود. برای مثال اگر نرخ بهره اوراق قرضه نه (یک‌دوم) درصد و نرخ بهره دیگری از اوراق قرضه نه (یک‌چهارم) درصد باشد، در اصطلاح می‌گویند که نرخ بهره اوراق قرضه نوع اول به

میزان ۲۵ صدم درصد بیش از نرخ بهره اوراق قرضه نوع دوم است. معمولاً نرخ بازده جاری و نرخ بازده تا سررسید اوراق قرضه نیز به صدم درصد بیان می شود.

۲) استقراض:

استقراض به عنوان مهم ترین درآمد غیرمالیاتی دولت ها در نظام مالی و بودجه بندی عمومی است که نقش بسیار مهمی را به عهده دارد. واژه استقراض، پدیده ای است قدیمی، قدمت آن شاید به تاریخ زندگی اجتماعی بشر برگردد. استقراض به معنی استفاده از ظرفیت های پس انداز جامعه و به کار انداختن آن در تأمین نیازهای مالی و یا در راه پیشرفت اقتصادی است. به عبارت دیگر کلیه وام ها و قرضه های دولتی از بانک مرکزی و بانک ها و سازمان های تجاری و مردم کشورها و همچنین وام های دریافتی از کشورهای خارجی است.

انواع استقراض از لحاظ زمان و طول مدت وام:

انواع استقراض در بررسی انواع استقراض، دو موضوع مورد توجه می باشند. یکی از لحاظ زمان و طول مدت وام و دیگری از لحاظ محل تأمین وام.

وام های کوتاه مدت: وام های کوتاه مدت به صورت اسناد خزانه، سپرده های خزانه و یا قرضه ملی انتشار می یابد. در اسناد خزانه مبلغ سند، تاریخ انتشار، تاریخ استهلاك، نرخ بهره قید می شود و زمانی انتشار می یابد که دولت بخواهد قدرت خرید اضافی را از دست مردم خارج نماید. این وام ها معمولاً کمتر از یک سال است.

وام های میان مدت: وام های میان مدت، ۳ تا ۱۰ سال می باشد و امروزه بخش عظیمی از بدهی های دولت ها را تشکیل می دهد. این نوع وام ها ممکن است از طریق خزانه داری و یا به طور غیرمستقیم و از جانب شرکت های دولتی و مؤسسات صورت پذیرد و انتشار یابد.

وام های بلند مدت: وام های بلند مدت برای زمان های بیش از ۱۰ سال منتشر می شود و به صورت قرضه های دائمی در اختیار خریداران قرار می گیرد و هر از چند گاه، بهره آن پرداخت می گردد.

انواع استقراض از لحاظ محل تأمین وام :

۱. وام های داخلی (Internal Loans):

دولت وام های داخلی دولت ممکن است از سیستم بانکی صورت پذیرد و یا به طور غیرمستقیم و با ایجاد تسهیلات در امر حج و زیارت، فروش سکه و یا اتومبیل و غیره باشد.

۲. وام های خارجی (External Loans):

دولت وام های خارجی از طرف دولت های خارجی، سازمان های ملی بین المللی، مؤسسات اقتصادی و شرکت های خارجی ممکن است بوده باشد.

علل افزایش استقراض

چندین علت عمده وجود دارد که موجب افزایش استقراض می شوند:

۱. مهم ترین علت افزایش استقراض، جنگ یا آمادگی جنگی است. ملت ها به حفظ تمامیت ارضی خود اهمیت بسیار می دهند و از هیچ گونه فداکاری در جهت دفاع از کشور خود دریغ نمی ورزند. بنابراین، هر جنگی موجب می شود که کشورها تحت فشار بدهی بیشتری قرار گیرند.

۲. علت دوم وجود کسر بودجه در حساب جاری است. این کسری ها و کمبودها نشأت گرفته از لزوم ابقاء کامل فعالیت های اقتصادی در سطح جامعه ای است که احساس می شود از توسعه باز خواهد ایستاد.

۳. عامل سوم، افزایش دیون عمومی تقبلی دولت‌ها در جهت ایجاد و پیاده کردن طرح‌های رفاهی در جوامع خود می‌باشد .

۴. در نظام مطلوبیت میل که سودآوری وضعیت مناسبی ندارد، هیچ نوع کنترل دقیقی بر هزینه‌های افزایش یابنده که موجب ایجاد ضررهائی بیش از منافع می‌گردد، وجود ندارد و این هزینه‌ها مرتباً بار دیون عمومی را افزایش می‌دهند .

۵. در سال‌های اخیر، ضرورت رشد اقتصادی موجب شده است که کشورهای توسعه‌نیافته، درونی را هم به‌صورت داخلی و هم به شکل خارجی برای خود ایجاد نمایند و در نتیجه حجم استقراض آنها مرتباً افزایش یابد .

اهداف استقراض

← ایجاد پل بین درآمدها و هزینه‌ها این مسئله اغلب اتفاق می‌افتد که در اواخر سال مالی، دولت با کسر بودجه مواجه می‌شود. به‌منظور پوشاندن شکاف بین درآمدها و هزینه‌ها، دولت به اخذ وام‌های موقتی دست می‌زند و یا از طرق گوناگون از بانک مرکزی کمک می‌گیرد تا این شکاف را پر کند. مثلاً در هند، معمولاً دولت اسناد خزانه‌ای را منتشر می‌کند که بعد از سه ماه باید بازپرداخت گردند .

← برنامه امور مالی عمومی در زمان رکود، دولت باید برای ایجاد اشتغال، برنامه توسعه کارهای عمومی را تنظیم نماید که مستلزم هزینه فراوان است. در چنین حالتی، در واقع پول در جهت برچیدن رکود به پیکره اقتصاد جامعه تزریق می‌شود، به همین علت فراهم آوردن وام‌های عمومی به‌منظور تحقق بخشیدن به ثبات اقتصادی ضروری می‌شود .

← فرو نشاندن تورم زمانی که تورم در جامعه پدید می‌آید، پائین آوردن قیمت‌ها، یک هدف است. در چنین راستائی، دولت اوراق وام‌های عمومی را منتشر خواهد کرد، بدین ترتیب، پول یا قدرت خرید در سطح ملی کاهش می‌یابد و کاهش عرضه پول، موجب پائین آمدن قیمت‌ها خواهد شد .

← نیازهای توسعه اقتصادی امروزه، کشورهای توسعه‌نیافته، به توسعه سریع اقتصادی بسیار علاقه‌مند هستند و این امر بستگی به حجم زیاد سرمایه‌گذاری دارد . آنها قادر نیستند که از طریق مالیات نیازهای مالی خود را در حد کافی و مناسب تأمین نمایند. بنابراین، توسل به قرض عمومی ضروری است .

ماليه بخش عمومی در یک نظام اقتصادی آنچه که به‌طور متزايد مشهود و مردم‌پسند می‌شود وضعیت عمومی اقتصاد است. به دلایل مختلف اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، بخش عمومی به سرعت باید گسترش یابد. اداره امور مالی (ماليه) این بخش نیز بدون توسل به قرض عمومی امکان‌پذیر نیست .

ماليه جنگ امروزه یک جنگ هزینه بسیار زیادی را به خود اختصاص می‌دهد. تأمین مالی جنگ صرفاً از طریق گرفتن مالیات و ادامه جنگ فقط با اتکاء بر مالیات، ساده‌اندیشی است. در واقع، در این مورد نیز قرضه عمومی نقش اساسی به عهده دارد. به این ترتیب استقراض به‌عنوان ابزاری برای پر کردن شکاف بین درآمدها و هزینه‌های تأمین مالی برنامه ملی توسعه اقتصادی و جنگ ضرورت دارد .

روش‌های تأدیه استقراض رعایت صداقت و درستی در پرداخت بدهی‌ها، عامل بقای دولت‌های جدید است، بازپرداخت بدهی، اعتبار ملی را ابقاء و تقویت می‌نماید و احیاناً اگر حادثه‌ای در سطح ملی رخ دهد،

دولت‌های خوش سابقه به راحتی می‌توانند نیاز مالی خود را تأمین کنند. بازپرداخت وام‌ها و همچنین سرمایه‌ها را برای تجارت و صنعت آزاد می‌کند.

← استفاده از مازاد درآمد یک روش قدیمی است و چندان مناسبی با اوضاع امروزی ندارد. مازاد بودجه پدیده‌ای مثبت تلقی نمی‌شود. زمانی که مازادی وجود داشته باشد، در واقع گواه بر این امر است که نمی‌تواند به‌طور بارور در جهت کاهش بدهی عمومی مورد استفاده قرار گیرد.

← خرید اوراق قرضه دولتی دولت می‌تواند سهام اوراق قرضه خود را از بازار خریداری نماید. به این ترتیب، دیون دولت تقلیل خواهد یافت و اگر اوضاع مناسب تشخیص داده شود، این کار می‌تواند از طریق به‌کارگیری درآمدهای مازاد یا به‌وسیله قرض گرفتن وام‌هایی با نرخ بهره پائین ممکن گردد.

← سال پرداخت‌های قابل فسخ وقتی که بدهی ثابتی را بخواهیم کاملاً پرداخت نمائیم، می‌توانیم به بستانکاران، مبلغ ثابتی را طی چندین سال پرداخت کنیم. این پرداخت‌های سالانه، "سال پرداخت" نامیده می‌شود. واضح است که در طی چندین دوره زمانی که سال پرداخت‌ها تأدیه می‌شوند به دولت فشار مالی بیشتری نسبت به زمانی که تنها بهره‌ها پرداخت می‌شود، وارد می‌شود.

← تسعیر (تبدیل ارز) روشی جهت کاهش بار بدهی است. یک دولت ممکن است زمانی که نرخ بهره بالا بوده است، قرض گرفته باشد. حالا اگر نرخ بهره پائین آمده باشد، دولت مذکور می‌تواند وام نرخ بهره را به وام دیگری با بهره پائین تبدیل نماید. دولت، بستانکاران را متوجه این امر می‌کند، که یا باید با کاهش نرخ بهره برای پرداخت در آینده موافقت کنند و یا تنها بازپرداخت وام را بپذیرند. در چنین حالتی، صاحبان اوراق قرضه نرخ پائین‌تر را نمی‌پذیرند، سپس دولت یک وام جدید را با نرخ پائین‌تر بهره با عایدات مبلغ بدهی قبلی ایجاد می‌نماید. اثر این کار، تبدیل وام با نرخ بهره بالا به وام با نرخ بهره پائین خواهد بود که به این ترتیب از بار مالی کاسته می‌شود.

← وجوه استهلاکی این روش، مهم‌ترین روش است. وجه استهلاکی در واقع وجهی است که برای بازپرداخت هر وام از راه پرداخت یک مبلغ معین از درآمد جاری در نظر گرفته می‌شود. مبلغی که کنار گذاشته می‌شود می‌تواند طی بیش از یک دوره جمع‌آوری شده باشد. کل مبلغ جمع‌شده همراه با بهره مربوطه آن می‌تواند به‌گونه‌ای سازمان داده شود که برای بازپرداخت وام کافی باشد.

به‌جز روش‌های بازپرداخت دیون که به‌طور معمول توسط دولت‌های کنونی پذیرفته شده است. تعداد پیشنهادی‌های انقلابی و غیرسنتی نیز جهت پرداخت یا کاهش بدهی متداول است. انکار بدهی یا تغییر اجباری مقیاس و میزان سرمایه و یا بهره سرمایه‌های ملی که در اختیار دولت می‌باشد، از این مقوله هستند. ظاهراً این روش‌ها غیراخلاقی و نادرست هستند و در ارتباط با این موارد، دولت‌ها هیچ مسئولیتی را نمی‌پذیرند. ولی این حکم اخلاقی نیازمند تفسیر و تفصیل است و همیشه نمی‌تواند مورد قبول باشد.

بار استقراض

برای تشخیص بار استقراض، ماهیت و هدف آن را به‌عنوان معیار در نظر می‌گیریم. اگر بدهی به‌منظور اهداف تولیدی و باروری در نظر گرفته شده باشد (مثلاً برای توسعه شبکه آبیاری و خطوط راه‌آهن) هیچ‌گونه بار بدهی نخواهد داشت. به‌عبارت دیگر، این نوع وام حتی می‌تواند ایجاد سود هم بکند (اگر ایجاد چنین طرح‌هایی

با موفقیت انجام پذیرفته باشد). اما اگر بدهی در ارتباط با امور غیربارور باشد، هم بار پولی و هم بار واقعی را به جامعه تحمیل خواهد کرد. میزان این بار مالی بستگی به داخلی یا خارجی بودن استقراض دارد .

بار استقراض داخلی

← استقراض داخلی بستگی به جریان انتقالات ثروت در داخل یک جامعه دارد. برای مثال وقتی که وامی گرفته می شود، پول از سهام دهندگان به دولت منتقل می شود، سپس دولت نیز آنها را به مقاطعه کاران، کارمندان و مستخدمین دولت و سایر مردم از طریق خرید کالاها و خدمات، منتقل می کند و به این ترتیب، پول از بخش های مختلف جامعه به دیگر بخش ها انتقال می یابد. در چنین حالتی، واضح است که به طور کلی، بار پولی بدهی به صورت مستقیم در جامعه وجود ندارد، اما یک بار واقعی مستقیم (مثل فدا نمودن و لطمه زدن به رفاه اقتصادی) در ارتباط با ماهیت نقل و انتقالات ثروت ایجاد خواهد شد. اگر از طریق این نقل و انتقالات، ثروت بین تعداد افراد بیشتری توزیع گردد، مثلاً از غنی به فقیر منتقل گردد، در چنین حالتی، بدهی عمومی به عنوان یک عامل سودمند و نه یک بار و فشار مالی، تلقی خواهد شد. اما اگر بدهی عمومی موجب گسترش درآمد ثروتمندان و افزایش هزینه فقرا شود، عامل تحمیل بار واقعی خواهد بود. حال اجازه بدهید که ماهیت این نقل و انتقالات را دقیق تر، بررسی نمائیم .

به منظور بازپرداخت اصل و بهره بدهی، دولت ها باید مالیات وضع نمایند. آنچه که مالیات دهندگان می پردازند. صاحبان اوراق قرضه دریافت می دارند. صاحبان اوراق قرضه معمولاً جزء مردمان ثروتمند هستند و بار مالی مالیات هیچ گاه منحصراً بر روی مردم غنی نمی افتد، مگر آنکه مالیات های مأخوذ، به نحو دقیق و مؤثر و برندهای از طبقه غنی گرفته شود، که این حالت به ندرت اتفاق می افتد. البته در مورد مالیات های غیرمستقیم، بار مالیات هم بر دوش فقیر و هم غنی می افتد. در چنین حالتی بار مالیاتی و فشار مالی بر روی رفاه اقتصادی است. این بار مالی از جنبه اینکه ثروت را از جوان به پیر (صاحبان سهام و اوراق قرضه و بستانکاران دولت معمولاً در سنین بالا هستند) و از اعضاء فعال جامعه به اعضاء غیرفعال (که سابقاً فعال بودند) منتقل می سازد، قابل تأکید است و می توان به آن اهمیت داد. به این ترتیب، بدهی داخلی انعکاس و برگشتی زیان آور در توزیع دارد و یک بار واقعی مستقیم است. بار واقعی غیرمستقیم بدهی در ارتباط با اثرات تحمیلی آن در خصوص جلوگیری از تولید می باشد. اگر میل و توانائی در جهت کار کردن و پس انداز کاهش یابد. طبعاً جلو تولید گرفته می شود. اگر بازپرداخت بدهی موجب پرداخت مالیات های خیلی سنگین بشود، باعث کاهش توانائی و خواست و میل افراد در ارتباط با کار و فعالیت و پس انداز خواهد گردید .

بار استقراض خارجی

← استقراض خارجی عبارت از جابه جایی هائی در ثروت، اما نه مثل بدهی و استقراض داخلی در داخل همان کشور، بلکه تفاوت هائی با استقراض داخلی دارد. زمانی که وامی گرفته می شود. ثروتی از کشور وام دهنده به کشور وام گیرنده منتقل می گردد و وقتی که وام بازپرداخت می شود این جابه جایی در جهت عکس است. دینی که توسط کشور بدهکار با اصل و بهره آن تأدیه می شود. برای آن جامعه در واقع یک بار پولی مستقیم است، ولی اگر ما بخواهیم اطلاع کامل تری در ارتباط با بار واقعی مستقیم داشته باشیم (مثل ضرر زدن به رفاه اقتصادی) می باید نسبت های توزیع پرداخت ها بین فقیر و غنی را در نظر بگیریم. دولت پول مورد نیاز خود را از طریق مالیات به دست می آورد. اگر مالیات بیشتر از ثروتمندان گرفته شود. بار واقعی مستقیم آن کمتر از زمانی خواهد شد که این پول از فقرا اخذ گردد. مبلغی که ما از این بابت به بستانکار بیگانه و خارجی

می پردازیم. به او امکان کنترل بر روی کالاها و خدمات را می دهد. او طبعاً پول ما را دور نمی اندازد. چون در واقع این یک نوع عدم استفاده از آن است. بلکه او با آن پول، کالاهائی را از کشورها می خرد، در حالی که ما بدهی نداشته باشیم و مجبور باشیم آن را پرداخت کنیم. این گونه کالاها می توانند توسط خود ما مورد استفاده قرار گیرند. این امر بیان کننده یک نوع کاهش رفاه اقتصادی و بنابراین، یک بار مستقیم واقعی است.

بار غیرمستقیم استقراض خارجی در ارتباط با جلوگیری و باز داشتن تولید ثروت در اقتصاد می باشد. مالیات های تحمیلی که جهت فراهم آوردن سرمایه برای بازپرداخت وام اخذ می شود، موجب کاهش تمایل و توانائی مردم در ارتباط با کار و پس انداز می گردد. پرداخت قرض گرفته شده توسط دولت، موجب کاهش هزینه های عمومی در راستای تولید می باشد و بنابراین، از تولید جلوگیری می نماید. پرداخت های بین المللی می تواند تنها از طریق صدور کالاها انجام پذیرد، که در این صورت، کشور باید بیشتر تولید نماید. بنابراین، گفته می شود که تولید، تحریک گردیده و انگیزه مربوط به آن ایجاد شده است. ولی در حقیقت تولید در مسیرهای خاص جریان یافته است که هیچ گونه افزایش کل در محصول و اشتغال ایجاد نخواهد نمود. عوامل تولید محدود هستند و اگر به آنها در صنایع صادراتی نیاز باشد، باید از دیگر صنایعی که می توانند مفید باشند، خارج گردند. به این ترتیب، این روند موجب اختلاف منابع و امکانات می گردد و هیچ گونه مازاد خالصی در تولید و اشتغال نخواهد داشت.

اثرات استقراض امروزه استقراض هم گسترده و هم جاذب است. تقریباً همه کشورها به استقراض متوسل می شوند. عملیات مالی که ایجاد استقراض بدان بستگی دارد، در تولید، توزیع، مصرف و سطح درآمد و اشتغال اثر می گذارد.

اثر بر تولید از طریق وام های عمومی

← که توسط دولت های امروزی، هم در بازار سرمایه داخلی و هم در خارج از آن اخذ می شود، نقدینه زیادی فراهم می شود که امکانات مالی جهت سازمان های تولیدی در رشته های گوناگون را فراهم می آورد. سازمان هایی که اساس تولید اقتصاد را می سازند و در محدوده زمانی خاص، موجب افزایش عظیم در بازده کشور می باشند.

استقراض، موجودی های غیرفعال مردم را به سرمایه ای فعال تبدیل می کند، بازپرداخت وام ها، همچنین پول را از هزینه به پس انداز کردن سوق می دهد. به این ترتیب، استقراض فرآیند شکل گیری سرمایه هائی را که امکانات تولیدی کشور را افزایش می دهند، سازمان می دهد.

اثر بر مصرف

← زمانی که مردم تعهد پرداخت وام های دولت را می نمایند، معمولاً باید از مصرف خود بکاهند. در چنین صورتی، میل به مصرف کاهش می یابد و محدود می شود. از این جهت، سرمایه گذاری سرمایه های ایجاد شده توسط قرض گرفتن، سطح اشتغال را بالا می برد و درآمدهای مردم را افزایش می دهد و مصرف آنها نیز به تبع افزایش می یابد. قسمت عمده این فرآیند، بستگی به این دارد که سرمایه هائی که به وسیله استقراض ایجاد شده است، توسط دولت چگونه خرج گردند.

اثر بر توزیع وام های عمومی

← استقراض، پول را از اغنیاء به دولت انتقال می دهند، اما عملیات مالی، ابتدا جهت سوددهی به فقرا شکل می گیرد و معنا پیدا می کند، یا درآمدهای فقرا از طریق افزایش سطح اشتغال مستقیماً افزایش می یابد

و یا اینکه سود آنها از طریق خدمات اجتماعی عظیم به‌طور غیرمستقیم حاصل می‌شود. در چنین حالتی، ثروت ملی قبل از توزیع، در جهت کاهش فقر مستمندان سازماندهی می‌شود. این روند در جهت کاهش فقر است و از طریق تأمین و گسترش استقراض، وام‌های عمومی در جهت تغییر توزیع ثروت در کشور به‌کار گرفته می‌شود: "غنی کمتر غنی می‌شود و فقیر کمتر فقیر می‌گردد و به این ترتیب، شکاف بین فقیر و غنی کمتر و خلیج بین آن دو باریک‌تر می‌شود."

اثر بر سطح درآمد و اشتغال

← در دنیای جدید به‌منظور ایجاد سرمایه در جهت تأمین مالی امور کشاورزی، صنعت، گسترش وسایل حمل‌ونقل و ارتباطات و یا برای تشکیل امور اصلی آبیاری، به استقراض متوسل می‌شوند. معمولاً طرح‌های محلی توسعه جهت افزایش فرصت‌های اشتغال در محدوده روستائی شکل می‌گیرند. به این ترتیب نه تنها فعالیت‌های اقتصادی کشور بارور می‌شوند، بلکه حجم اشتغال افزایش می‌یابد و سطح درآمدها بالا می‌رود.

اثرات منفی قرضه خارجی

← ایجاد وابستگی اقتصادی استقراض خارجی معمولاً برای کشور قرض‌گیرنده نوعی وابستگی اقتصادی به‌وجود می‌آورد. این وابستگی می‌تواند هم به لحاظ مسائل فنی و شرایط استقراض باشد و هم اینکه با زمینه‌سازی‌های قبلی انجام پذیرد، که در نتیجه بسیار زیان‌بار خواهد بود. همچنین وابستگی روزافزون به مواد اولیه، کالاهای واسطه‌ای، ماشین‌آلات و تجهیزات فنی و بالاخره کارشناسان خارجی و صنعتی را به‌وجود می‌آورند که نیاز به امکانات مالی و سرمایه‌ای خارجی، روز به روز شدیدتر و وابستگی اقتصادی عمیق‌تر می‌گردد. غالباً کشورهای قرض‌دهنده مایل هستند که قسمت‌هایی از استقراض به ایجاد قدرت خرید برای کالاها و خدمات صادراتی آنها صرف شود. یکی دیگر از زمینه‌های وابستگی اقتصادی، استفاده از نیروی کار ارزان کشورهای قرض‌گیرنده در مواردی است که موضوع استقراض ایجاد مراکز صنعتی و تولید و مونتاژ باشد. با توجه به وضعیت استفاده کشورها از استقراض منابع خارجی، از آنجائی که استقراض، نوعی مصرف از درآمد آیندگان محسوب می‌گردد، نسل‌های آتی را تحت فشار وابستگی اقتصادی قرار خواهد داد.

ایجاد وابستگی‌های سیاسی سیاست و اقتصاد

← دو روی یک سکه هستند، وابستگی اقتصادی منتهی به وابستگی سیاسی و برعکس وابستگی سیاسی منجر به وابستگی اقتصادی می‌شود. غالباً دیده شده است که هدف اصلی کشور قرض‌دهنده، ایجاد موقعیت سیاسی و بسط نفوذ خود در کشور قرض‌گیرنده می‌باشد. همچنین امکان دارد با ورود تکنولوژی جدید و زیر پوشش کارشناس و متخصص فنی، عده‌ای از عوامل جاسوسی نیز به کشور وام‌گیرنده وارد شود، که تهدیدی است برای استقلال سیاسی و امنیت ملی کشور.

تجربه نشان داده است که استقراض خارجی بعضاً موجبات دخالت در امور داخلی و سیاسی کشور وام‌گیرنده را به‌وجود می‌آورد. به‌عنوان مثال بعضی از شروط صندوق بین‌المللی پول بر ایران را می‌توان نام برد. "از شروط بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول می‌توان به حذف یارانه‌های دولتی و کاهش آن، کاهش ارزش برابری پول ملی در مقابل پول‌های خارجی، حذف بعضی از مقررات گمرکی، کاهش حجم تصدی دولت، سیاست تعدیل اقتصادی و.. را نام برد.

ایجاد وابستگی‌های فنی و تکنولوژیکی

استقراض از منابع خارجی، همان‌طوری که در ایجاد وابستگی اقتصادی به آن اشاره کردیم ممکن است همراه با ورود بعضی از کالاها و خدمات فنی و تکنولوژیکی بوده باشد. در بعضی از مواقع در غالب تکنولوژی به کشور قرض گیرنده، قرض داده می‌شود و یا ممکن است تلفیقی از پول و مواد تکنولوژیکی بوده باشد. به هر حال هر دو نوع فوق یک نوع وابستگی برای کشور قرض گیرنده به همراه دارد.

اثرات مثبت قرضه خارجی

صاحب‌نظران معتقد هستند که چهار اثر مختلف اما مرتبط برای کشور قرض گیرنده به بار می‌آورد.

← ایجاد رونق اقتصادی چنانچه استفاده از وام خارجی در جهت ایجاد مراکز تولیدی و اشتغال نیروی کار و در نهایت بهبود و رونق اقتصادی باشد، نقش مثبت و سازنده‌ای در وضعیت اقتصادی کشور ایفاء می‌نماید.

← گسترش صنایع و تکنولوژی در شرایطی که امکانات داخلی کشور تکافوی بازسازی صنایع و گسترش تکنولوژی را ندهد، می‌توان از استقراض خارجی در این مورد کمک گرفت.

← افزایش مهارت و تخصص علمی و فنی ورود صنایع مدرن و تکنولوژی پیشرفته که در نتیجه استفاده صحیح از استقراض خارجی صورت می‌گیرد، موجب می‌شود، در کشور مشاغل تخصصی و ارتباطات جدیدی به وجود آید. افزایش مهارت و تجربیات علمی و عملی از مهم‌ترین دستاوردهائی است که برای جهش اقتصادی و تحول اجتماعی هر کشور خصوصاً کشورهای در حال توسعه ضرورت دارد و ضامن موفقیت و پیشرفت‌های آینده می‌باشد.

← افزایش اشتغال مولد به دنبال افزایش تولید و ایجاد مراکز اقتصادی و صنعتی جدید، اشتغال جدید را به وجود می‌آید و نیروی کار می‌تواند جذب مراکز تولیدی شود اصولاً وضعیت اشتغال در هر جامعه تصویر گویائی است از وضعیت بخش‌های اقتصادی آن جامعه در حالت‌های رونق یا رکود اقتصادی.

سازمان‌های جهانی قرض‌دهنده

تاریخ و تشکیل سازمان‌های جهانی قرض‌دهنده با خاتمه جنگ جهانی دوم قرین بوده است.

← **بانک بین‌المللی ترمیم و توسعه:** این بانک برای کمک به ترمیم خرابی‌های جنگ و توسعه اقتصادی کشورهای کم‌درآمد تشکیل گردید.

← **گروه بانک جهانی:** این گروه از سه سازمان بین‌المللی ترمیم و توسعه، شرکت مالی بین‌المللی و مؤسسه توسعه بین‌المللی جهت توسعه اقتصادی کشورهای در حال توسعه به وجود آمد.

← **صندوق بین‌المللی پول:** این صندوق به‌عنوان یک نهاد رسمی مالی در سیستم پولی بین‌المللی، به‌موجب اساسنامه خود، می‌بایستی در فائق آمدن بر دشواری‌های کشورهای در زمینه موازنه پرداخت‌های اعضا یاری برساند، این صندوق دارای ۱۶۵ عضو است که در زمینه مسائل اقتصادی و پولی و مالی به همکاری با یکدیگر می‌پردازند. هدف این صندوق ایجاد یک نظم تجاری متوازن به‌منظور گسترش سطح اشتغال و بهبود شرایط اقتصادی کشورهای عضو است و از طرف دیگر اهداف آن را می‌توان به پر کردن شکاف میان زمان اجراء سیاست‌های اصلاحی تا بازنشستن این سیاست‌ها دانست که از طریق مدیریت سیستم پرداخت‌ها و ایجاد توازن در آن، اجراء می‌گردد.

← **بانک های توسعه منطقه ای** بانک های توسعه منطقه ای، سازمان های پولی و مالی هستند که بین چند کشور دارای فعالیت می باشند. معروف ترین این بانک ها، بانک های قاره ای توسعه می باشند. هدف از ایجاد بانک های قاره ای توسعه این است که در عین انجام خدمات بانکی یا منطقه ای کردن گروه بانک جهانی از سرعت عمل این گروه بکاهند و برای خود کشورهای در حال توسعه وضعی را پدیدار سازند که مسیر سرمایه را به سوی آنها بکشاند. لیکن این بانک ها مانند بانک جهانی با اختلاف بین گرانی سرمایه در بازارهای غرب که علاوه بر سرمایه دولتی آنها منبع بزرگ تهیه سرمایه برای این بانک ها می باشند و شدت نیازمندی های کشورهای در حال توسعه که اکثراً غرق در بدهکاری هستند، مواجه می شوند.

← **بانک آمریکائی توسعه** منابع مالی این بانک دو نوع می باشد: نوع اول منابع مالی است که به وسیله افزایش تدریجی سرمایه و انتشار اوراق قرضه در بازارهای آمریکا و اروپا به دست می آیند. و در واقع منابع معمولی مالی به شمار می آیند. نوع دوم سرمایه های ویژه بانک است. اخذ وام در بانک آمریکائی به صورت اختیاری محدود به منبع سرمایه ای است که ایالات متحده آمریکا تعهد پرداخت آن را کرده است .

← **بانک آسیائی توسعه** ایجاد این بانک برای نخستین بار از طرف یک گروه از کارشناسان کمیسیون اقتصادی آسیا و خاور دور سازمان ملل در سال ۱۹۶۳ در مانیل مطرح شد. طرح آن نیز در واقع ناشی از اداره و منافع مشترک آمریکا و ژاپن بوده است. در سال ۱۹۶۶ از نظر قضائی موجودیت این بانک اعلام و نخستین اقدام آن به صورت تخصیص اعتبار درباره تحقیق در زمینه کشاورزی آسیا در سال ۱۹۶۷ صورت پذیرفت. مرکز این بانک در مانیل است و تنها اعضای سازمان ملل متحد می توانند عضو بانک باشند. بانک به منظور افزایش منابع درآمد آن به انتشار قرضه در اروپا، ایالات متحده آمریکا، ژاپن و کشورهای منطقه ای عضو دست زده است، بانک تاکنون وام های درازمدتی را نیز پرداخت نموده است .

← **بانک آفریقائی توسعه** عده ای از کشورهای آفریقائی پس از استقلال به فکر ایجاد یک بانک توسعه بین خود افتادند، این اندیشه از طرف کمیسیون اقتصادی سازمان ملل برای آفریقا طرح و مذاکره شد و در سال ۱۹۶۲ این کمیسیون گروهی از کارشناسان را مأمور انجام کارهای مقدماتی کرد. به هر حال در سال ۱۹۶۳ بانک آفریقائی به منظور تحرک بخشیدن به اقتصاد و هماهنگی سیاست های اقتصادی کشورهای عضو در چارچوب بانک که از سال ۱۹۶۶ اقدامات عملی آن شروع شد، توسعه منطقه ای اولویت داده شده است. بانک مزبور تاکنون وام هایی را پرداخت کرده است و می کوشد که به موازات وام ها با همکاری برنامه سازمان ملل برای توسعه به کشورهای آفریقائی کمک فنی نیز بنماید .

← **بانک توسعه اسلامی** سازمان کنفرانس اسلامی در سپتامبر سال ۱۹۶۹ در رباط پایتخت مراکش اعلام موجودیت کرد و در راستای اهداف خود که یکی از آنها تحکیم همکاری میان اعضای در زمینه های اقتصادی بوده دست به تشکیل سازمان های اقتصادی زد، از آن جمله در بخش فعالیت اجتماعی و فرهنگی آن، شاهد صندوق همبستگی اسلامی هستیم. این صندوق به دنبال تصمیمات دومین جلسه ایران که در سال ۱۹۷۴ میلادی در لاهور تشکیل شده بود مطرح شد. مقر صندوق نیز جده می باشد .

هدف تأسیس آن لزوم تجهیز و کاربرد منابع کشورهای اسلامی در راه کسب رفاه اجتماعی و اقتصادی این کشورها ذکر شده است.